

EUBOŠ BLAHA

Quo vadis, sociálna demokracia?

Western Social Democracy finds itself in the crisis of identity that was confirmed in the unsuccessful elections to the European Parliament in June 2009. As the analysis explains, this crisis is hidden in the historical schisms of social-democratic parties in 20th Century, particularly, the first schism in 1917 between evolutionary and revolutionary Left, the second schism in postwar period between the social-democratic parties and trade-unions, the third schism in the late 60ies and 70ies between traditional and postmodern New Left and finally, the fourth schism in 90ies between old social democracy and Third Way neoliberalism. The shifts of social-democratic mainstream to right-wing orientation and the empty liberal humanism of modern social democracy caused the loss of the traditional electorate which often started to support the right-wing populism. As the analyses concludes, the only way how to combat the present crisis of social-democracy is in the comeback of the old Left values, i.e. social justice, solidarity, strong and active Welfare State and the defense of economic interests of the excluded etc.

Key words: Social democracy; crisis; the Left; working class, middle class; traditional left; postmodern left; third road; globalisation; liberalism; identity; values.

Západná sociálna demokracia prechádza v súčasnosti krízou identity, ktorá sa prejavuje nielen v jej klesajúcich volebných ziskoch, ale aj v hodnotovej dezorientácii. Sociálnodemokratické, resp. socialistické strany prešli v minulom storočí viacerými rozkolmi, ktoré viedli k zásadným ideovým posunom. V našej analýze sa pokúsime ukázať, ako sa sociálna demokracia počas 20. storočia zmenila na nepoznanie a ako dnes opätovne hľadá svoju identitu. Ako budeme argumentovať, sociálnodemokratické strany potrebujú návrat k svojim tradičným ľavicovým hodnotám, a teda k myšlienkam sociálnej spravodlivosti, solidarity, sociálneho štátu, výrobnjej samosprávy, k obhajobe ekonomických záujmov nižších vrstiev, k prerozdeľovaniu bohatstva, aktívnym zásahom štátu do ekonomiky atď. Práve tieto hodnoty jej v čase globálnej ekonomickej krízy ako jediné môžu pomôcť opäť získať nielen stratenú dôveru verejnosti, ale aj vlastnú programovú stabilitu.

1. Kríza západnej sociálnej demokracie

O tom, že aj sociálna demokracia na Západe sa ocitla v kríze, už pochybuje len málokto. Ak by niekto potreboval nejaký viditeľný dôkaz, stačí si spomenúť na 7. jún 2009, keď boli vyhlásené výsledky volieb do Európskeho parlamentu. Tento dátum možno celkom bez ostychu označiť za „jedenásty september“ európskej sociálnej demokracie. Pre stredoľavé strany, s výnimkou strany SMER-SD na Slovensku a niekoľkých menších opozičných socialistických strán v Eu-

rópe, boli tieto voľby totálnou katastrofou.¹ Natíska sa zásadná otázka: Čo bude ďalej? A bude vôbec niečo? Bude európskym sociálnym demokratom stačiť, aby pokračovali vo svojej fádnej politike naivne dúfajúc, že európski voliči jedného dňa konečne rozlúšia ten najväčší rébus európskej politiky za posledných dvadsať rokov: Aký je vlastne rozdiel medzi modernou západnou sociálnodemokratickou a pravicovou politikou? Po 7. júni 2009 je nad slnko jasnejšie, že európska sociálna demokracia dosiahla povestné dno svojej podpory. Či sa z neho dokáže odraziť, záleží len na tom, či nájde vnútornú silu, aby od základov prekopala svoje pokrivené hodnotové smerovanie, ktoré ju od konca 80. rokov dostalo na pokraj politickej periférie.

V kontraste s minulosťou pôsobí súčasný stav západnej sociálnej demokracie desivo. A to nielen z hľadiska politických úspechov, ale aj z hľadiska jej programu a hodnôt. Ved' si len spo-meňme: sociálna demokracia kedysi začínala ako radikálna politická sila, ktorá nekompromisne obhajovala záujmy pracujúcich, vykorisťovaných a chudobných ľudí. Mala jasnú víziu a jasný cieľ: demokratický socializmus. Po druhej svetovej vojne dokázala pre tento cieľ nájsť aj politický recept a prakticky v každej západoeurópskej krajine pomáhala utvoriť a rozvíjať inštitúcie sociálneho štátu. Dokonca aj európska pravica musela prijať jej „hru“ a sociálny štát v tom čase podporoval každý seriózny politik bez ohľadu na svoje stranícke tričko. Lenže zlaté povojnové časy sú už dávno preč. Z modernej západnej sociálnej demokracie sa vytratil akýkoľvek radikalizmus, vyparili sa hodnoty, rozplynula sa vízia. Čoraz častejšie sa objavujú otázky: „Koho vlastne títo ľudia zastupujú?“ či „Aké sú ich ciele?“ Alebo ešte inak: Čo dnes vlastne v sociálnej a ekonomickej oblasti odlišuje západných socialistov od pravičiarov?

Keď sa koncom 70. rokov vo svete rozšírila ekonomická kríza, rakúsky sociálnodemokratický líder Bruno Kreisky bez váhania vyhlásil: „*Radšej nech máme o ďalšiu miliardu šilingov väčší deficit rozpočtu, než by malo prísť o prácu ďalších sto ľudí.*“² Posolstvo nepochybne ľavicové. Prešlo ani nie 30 rokov a čo od európskych sociálnodemokratických lídrov počujeme dnes? Hovorí o maastrichtských kritériách ako o svätom gráli. Tak ako pravičiar. Úzkostlivo strážia fiškálnu stabilitu. Tak ako pravičiar. Rozprávajú o ekonomickom raste ako o najvyššej dogme ako pravičiar. Nekriticky rečia o trhu a konkurencii. Tak ako pravičiar. Vlastne, je tu jeden rozdiel: západní sociálni demokrati sa vedia celkom rozpáliť, keď hovoria o „politickej korektnosti“, sobášoch homosexuálov či o právach menšín. Nemožno im to zazlievať, ale na jazyk sa predsa len derú kacírské otázky: Sú sobáše homosexuálov to, čo dnes trápi väčšinu ich voličov? Naozaj sa máme tak dobre, aby sa na piedestál ľavicových hodnôt dostala otázka menšín? Neprišiel už náhodou konečne čas, aby sa európski socialisti opäť s plnou razanciou začali venovať sociálno-ekonomickým otázkam? Budú západní sociálni demokrati váživo rečniť o právach sexuálnych či národnostných menšín aj v čase, keď ekonomická kríza pripraví o prácu ďalších 20 % ľudí a neoliberalná politika týchto ľudí pripraví aj o posledné sociálne práva?

Je smutným svedectvom posledných dvoch desaťročí, že európska sociálna demokracia sa vzdala akýchkoľvek ideologických obmedzení. Definitívne sa vzdala reformného marxizmu aj keynesiánstva a vydala sa na cestu tzv. postmodernej ľavice. Ľavice je však v jej politike čoraz menej a jej východiská čoraz viac smerujú do stredu politickej škály. Niet pochýb, že západná sociálna demokracia sa postavila na liberálne východiská. S nástupom generácie mladých politi-

¹ V súhrmných štatistikách získala sociálna demokracia v Európe 25 %, kým pravicová EPP dosiahla 36 %. Pozri Výsledky volieb: nový Parlament. In: http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/sk/index_sk.html.

² WEBBER, D.: Social Democracy and Mass Unemployment. In: PATERSON, W. E. – THOMAS, A. H. (eds.): *The Future of Social Democracy*. Clarendon Press, Oxford 1986, s. 30.

kov Tonyho Blaira a Gerhardta Schrödera sa vo vodcovských sociálnodemokratických stranách v Európe Labour Party a SPD z bývalých socialistických strán definitívne vyprofiloval akýsi liberálny ľavý stred, ktorému britský sociológ Anthony Giddens dal nálepku „Tretia cesta“. Aby sme si tento Giddensov nápad nepletli s „treťou cestou“, o ktorej písal ešte Ota Šik, pripomeňme si, že Blairovi a Giddensovi nešlo o tretiu cestu medzi reálnym socializmom a kapitalizmom, ale o tretiu cestu medzi sociálne orientovanou ekonomikou a neoliberalizmom.³ Čiže – išlo o ústup z ľavicových pozícií. Projekt tretej cesty síce neuspel, no liberálny prvok v smerovaní sociálnej demokracie sa posilnil. To všetko sprevádzal posun sociálnodemokratických strán k takzvaným postmoderným témam, ako sú registrované partnerstvá homosexuálov, ochrana životného prostredia či dôraz na ochranu menšín.

Kam táto cesta viedla? Jednoducho – doprava. Povedzme, spomínaní britskí labouristi sú dnes oveľa pravicovejšou stranou, než konkurenční liberálni demokrati. V určitých aspektoch za ľavicovejšiu stranu možno dokonca považovať britských konzervatívov. Ako výstižne tvrdí český sociológ Jan Keller, „základom projektu tretej cesty a zodpovedajúcich reforiem je presvedčenie, že sociálny štát už nemá aktívne zasahovať do trhových procesov, ale, naopak, má byť sám organizovaný podľa trhových vzorov“⁴. Inými slovami, moderná sociálna demokracia sa premenila na neoliberalizmus s, takpovediac, ľavicovejším PR. Alebo, ako sa vyjadril jeden z kritikov, je to taká pani Thatcherová bez kabelky.⁵

A nie je to len o tom, že tretia cesta bola omylom. Stačí si všimnúť, čo sa dialo ďalej. Západná sociálna demokracia sa síce projektu tretej cesty vzdala, ale, ako sa ukázalo – bol to len gigantický bluff. Európski socialisti sa nevrátili k tradičným ľavicovým hodnotám, akurát už svoje smerovanie doprava nehlásali s takým sebedomím ako Tony Blair. Keď išlo o ľavicové otázky, zrádzali svojich voličov hlava-nehlava. Začalo sa to Bad Godesbergom, pokračovalo Blairom a skončilo sa Martinom Schultzom. Ako v tejto súvislosti píše český filozof Václav Bělohradský: „Všetky etablované strany systému sú v epoche globalizovanej ekonomiky pravicové.“⁶ Očakávať, že voliči si to nevšimnú, je zúfalo naivné. Nemožno sa čudovať, že západná sociálna demokracia utrpela od pravece 7. júna 2009 taký ponižujúci debakel. Bolo len otázkou času, keď sa tak stane.

Najhoršie práve na celom tomto vývoji je, čoho sa postmoderní európski sociálni demokrati obávajú najväčšmi – rozmach extrémizmu a intolerancie. Slovinský filozof Slavoj Žižek, napríklad, hovorí, že vývoj na západných politických scénach, kde sa rozdiel medzi pravicou a sociálnou demokraciou dramaticky priblížil rozdielu medzi pepsikolou a kokakolou, vedie k zvyšovaniu radikalizmu voličov, ktorí už sociálnej demokracii prestali veriť. Horšie je, že tento radikalizmus nemá ľavicový náboj. Naopak, sklamaní a frustrovaní voliči, často z radov robotníkov, nezamestnaných a sociálne najzraniteľnejších ľudí, skoncovali so sociálnou demokraciou, ktorá ich už nemá čím osloviť. Svoje hlasy dávajú radšej pravicovým populistickým stranám, často xenofóbnym a nacionalistickým. Ako výstižne tvrdí Žižek, nárast pravicového radikalizmu je cenou, ktorú platí ľavica za to, že sa vzdala akéhokoľvek radikálneho politického projektu a že prijala trhový kapitalizmus ako jedinú „hru“.⁷

³ GIDDENS, A.: *Třetí cesta. Obnova sociální demokracie*. Mladá fronta, Praha 2001.

⁴ KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*. SLON, Praha 2005, s. 135.

⁵ GIDDENS, A.: *Třetí cesta a její kritici*. Mladá fronta, Praha 2004, s. 15.

⁶ BĚLOHRADSKÝ, V.: *Společnost nevolnosti*. SLON, Praha 2007, s. 64.

⁷ ŽIŽEK, S.: *Mluvil tu někdo o totalitarismu?* Tranzit, Praha 2007, s. 236 – 238.

Žižek nemenej odvážne dodáva, že pravicoví populistí sú jedinou „serióznou“ politickou silou dneška, ktorá sa obracia k ľuďom s antikapitalistickou rétorikou, hoci zabalenou v nacionalistickom/rasistickom/náboženskom háve. Príklad, ktorý Žižek používa, stojí za zamyslenie: „*Na kongrese Front National pred niekoľkými rokmi Le Pen priviedol na pódium Alžírčana, Afričana a Žida, všetkých zovrel do náručia a vyhlásil k zhromaždeniu: ‚Sú to rovnako veľkí Francúzi ako ja – skutočným nepriateľom našej totožnosti sú predstavitelia veľkého nadnárodného kapitálu, ktorí ignorujú svoju povinnosť voči Francúzsku!‘.*“⁸ Ako dopĺňa Žižek, „*akokoľvek pokrytecké sú takéto tvrdenia, napriek tomu ukazujú, že populistická pravica je na pochode, aby zabrala územia opustené ľavicou*“⁹. A toto je skutočné nebezpečenstvo, ktoré vyplýva z vajatania európskej sociálnej demokracie.

V súčasnosti existuje čoraz vážnejšia hrozba, že európski voliči, ktorí dennodenne doplácajú na trhový kapitalizmus svojou chudobou a sociálnym ponížením, odvrátia svoj zrak od bezzubej západnej ľavice a oddajú sa populistickým heslám neofašistov. Darma budú európski socialisti rečniť o tolerancii. Je to práve ich pokrytecká politika, ktorou dezorientujú svojich tradičných voličov. A títo zbadačení ľudia – sklamaní z celej demokratickej ľavice – vidia perspektívu práve v pravicovom radikalizme. Možno si predstaviť väčšie zlyhanie sociálnej demokracie?

Škótsky historik Willie Thompson tvrdí, že fašizmus mal v predvojnových rokoch najväčšiu podporu medzi nižšou strednou triedou, tzv. maloburžoáziou. Neofašizmus, ktorého vzrast sledujeme v posledných rokoch, však najväčšiu podporu získava zo strany robotníckej triedy, či už medzi dlhodobo nezamestnanými, chudobnými, alebo zo dňa na deň sa pretĺkajúcimi bežnými ľuďmi, ktorí už od ľavice neočakávajú žiadne spasenie.¹⁰ Je tragédia, že západná sociálna demokracia viac nedokáže osloviť svojich tradičných voličov, pretože prestala bojovať za ľudí, ich sociálne práva, za radikálne ciele. Už dávno nie je o sociálnej spravodlivosti, už je predovšetkým o právach menšín. Už dávno nie je o solidarite, ale najmä o lesbičkách a gayoch. Už veľmi dávno nie je o zmene systému, iba o jeho skrásľovaní. V Európe je však čoraz viac ľudí, ktorí nechcú kapitalizmus skrásľovať, ale od základov zmeniť. Tak, aby im systém ponúkol skutočné príležitosti na dôstojný život. A keď to nejde cestou sociálnej demokracie, myslia si, že to pôjde cestou neofašizmu. Len aby sa to neskončilo tak isto ako v Nemecku v 20. a 30. rokoch. Ako píše Thompson, aj vtedy rečnil líder SPD Friedrich Ebert o tolerancii a demokracii. Nespravil však nič, aby tieto hodnoty chránil a aby presvedčil ľudí, že im vie zabezpečiť lepší život.¹¹ Možno vážne pochybovať o tom, či Strana európskych socialistov a západné sociálnodemokratické strany dnes dokážu urobiť viac, ako kedysi urobil F. Ebert.

2. Odkiaľ a kam?

Historický príbeh sociálnej demokracie v 20. storočí je gradualistický príbeh, v ktorom ne-nájde veľkolepé míľniky. Napriek tomu však v ňom možno dešifrovať základné zlomové tendencie. Pokúsime sa ich predstaviť na analýze štyroch veľkých schiziem, ktoré za posled-

⁸ Tamže, s. 238.

⁹ Tamže, s. 238.

¹⁰ THOMPSON, W.: *The Left in History. Revolution and Reform in Twentieth-Century Politics*. Pluto Press, London and Chicago 1997, s. 228.

¹¹ Tamže, s. 130 – 132.

ných 100 rokov postihli sociálnodemokratické hnutie a viedli k postupnej strate identity socialistických strán. V odbornej literatúre sa zväčša hovorí o jednom jedinom zlome – o rozkole umiernených socialistov a radikálnych komunistov z roku 1917.¹² Ak si však porovnáme sociálnodemokratické strany z 20. rokov minulého storočia (a teda už po rozkole s komunistami) so súčasnými sociálnodemokratickými stranami, zistíme, že sociálnu demokraciu postretlo omnoho viac zlomov a hodnotových posunov, než si mnohí analytici pripúšťajú.

Dominantným už dávno nie je rozpor medzi evolučnými a revolučnými socialistami, ale, naopak, rozpor medzi tradičnými evolucionistami a postmodernistami, liberálmi či centristami. Sociálna demokracia už dávno nie tým, čím bývala. Aby sme pochopili jej súčasnú situáciu, pokúsime sa krátko predstaviť jej hodnotový vývoj, postupný úpadok voličskej podpory a najmä postupnú, na pohľad možno nebadanú stratu identity. Ako uvidíme, sociálnodemokratické strany sa v kríze neocitli náhodou. Napriek tomu existuje cesta, ako sa dostať z krízy von – návratom k tradičným ľavicovým hodnotám.

2.1. Prvá veľká schizma – od revolúcie k reformizmu

Sociálna demokracia začínala v 19. storočí ako marxistické robotnícke hnutie, ktoré oplývalo revolučným radikalizmom a antikapitalizmom. Zlom nastal počas prvej svetovej vojny, keď sa väčšina sociálnodemokratických strán v Európe vzdala myšlienky internacionalizmu a podporila svoje vlády vo vojnových cieľoch. Jedinou výraznou výnimkou v tom čase bolo krajné ľavicové krídlo sociálnej demokracie, ktoré sa prihlásilo k leninizmu, pacifizmu a nekompromisnému internacionalizmu. Došlo k prvej veľkej schizme v ľavicovom hnutí. To sa rozdelilo na socialistov a komunistov.¹³

Nebudeme si v tejto chvíli všimnúť vývoj v komunistickom hnutí (hoci sme presvedčení, že komunisti ešte v európskej politike nepovedali posledné slovo), a zameriame sa na sociálnu demokraciu. Tá sa vyhranila voči komunistom svojím ideovým pragmatizmom, reformizmom a umiernenosťou v sociálno-ekonomickej politike. Ako prvé sa otvoreného antikapitalizmu vzdali škandinávske strany, ktoré v 30. rokoch marxizmus nahradili keynesiánskou politikou sociálneho štátu.¹⁴ Po druhej svetovej vojne na politiku sociálneho štátu nadviazali aj ďalšie západoeurópske socialistické strany, ktoré – rovnako ako Škandinávcami – postavili svoju politiku na úzkej spolupráci s odbormi. Rozchod s marxizmom potvrdila v roku 1959 najvplyvnejšia

¹² Pre lepšiu prehľadnosť hovoríme o rozkole z roku 1917, keď vypukla boľševická revolúcia v Rusku. Samotná schizma však zrela už desaťročia a k jej formálnemu zavŕšeniu došlo až niekoľko rokov po boľševickej revolúcii. Presnejšie je preto hovoriť o roku 1919, keď vznikla revolučná Tretia (komunistická) internacionála (Komintern), resp. o roku 1923, keď vznikla reformistická Socialistická internacionála.

¹³ HÁJEK, M. – MEJDROVÁ, H.: *Vznik Třetí internacionály*. Karolinium, Praha 2000. Ešte v 19. storočí došlo k rozkolu v robotníckom hnutí, ktoré sa rozdelilo na marxistov a anarchistov (boj o dominanciu v Prvej internacionále zvädzali Karl Marx a Michail Bakunin). Hoci anarchizmus bol aj počas 20. storočia relatívne vplyvným politickým prúdom (do roku 1914 bol na mnohých miestach sveta vplyvnejší než marxizmus, jeho vplyv bol citeľný najmä v juhoeurópskych krajinách, v Španielsku a Taliansku, ale zasiahol aj študentské revolučné hnutie v roku 1968 a súčasne alterglobalistické hnutie), pre pochopenie vývoja sociálnej demokracie v 20. storočí nie je potrebné, aby sme sa k starej ľavicovej schizme medzi marxistami a anarchistami vracali v našej analýze.

¹⁴ ESPING-ANDERSEN, G.: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press, New Jersey 1991, s. 34, 67 – 68. Pozri tiež HECLÓ, H. – MADSEN, H.: *Policy and Politics in Sweden. Principled Pragmatism*. Temple University Press, Philadelphia 1987.

európska sociálna demokracia, nemecká SPD, na zjazde v Bad Godesbergu. Krátko nato, v roku 1962, Socialistická internacionála prijala v Osle deklaráciu, v ktorej sa prihlásila k hodnotám politického pragmatizmu a reformizmu.¹⁵

K prvej veľkej schizme v robotníckom hnutí, ktoré sa v roku 1917 rozdelilo na socialistov a komunistov, sa napísalo mnoho historických aj politologických analýz. Často sa však zabúda na dva dôležité momenty. Najbežnejšia interpretácia, ktorú požívajú západní analytici, vychádza z preceňovania subjektívnej úlohy umiernených sociálnych demokratov a, naopak, z podceňovania objektívneho vplyvu komunistov. Takýto obraz sa potom dostáva neraz do takmer karikatúrnej polohy. Na jednej strane máme teroristický bolševický režim na čele s Vladimírom Il'jičom Leninom, na druhej strane principiálne reformných sociálnych demokratov v západoeurópskych parlamentoch. Na jednej strane sa bolševická revolúcia z roku 1917 celá redukuje na Lenina, prípadne na mená ako Lev Trockij či Josif Stalin, na druhej strane sa program sociálneho štátu, ktorý sa stal postupne leitmotívom západnej sociálnej demokracie, predstavuje ako spásonosná myšlienka, ktorú vymysleli západní socialisti, pretože pochopili, že revolučná cesta nikam nevedie. Takýto romantický obraz však so skutočným vývojom v socialistickom hnutí nemá veľa spoločné. Ono to bolo omnoho komplikovanejšie.

Ako sme už spomenuli, nebudeme sa tu teraz rozvláčne zaoberať vývojom v komunistickom hnutí, ale pre poriadok si treba pripomenúť, že Rusko v roku 1917 nestálo pred alternatívou medzi bolševizmom na jednej strane a liberálnym demokratickým parlamentným režimom na druhej strane. Ako dokladá britský historik Eric Hobsbawm, Rusko stálo pred alternatívou medzi poriadkom a totálnym chaosom. V celej krajine spontánne vznikali vo fabrikách robotnícke soviety, ktoré nechceli pokračovať vo výrobe a búrili sa voči vláde. Ľudia odmietali pokračovať vo vojne a žiadali mier. Jediné, čo Lenin urobil, keď došiel z exilu do Ruska, bolo, že ľuďom sľúbil to, čo žiadali. Nič viac, nič menej. Nebol ani hlavným organizátorom sovietskych, ani najväčším buričom. Iba sa chopil moci, ktorá ležala na ulici. Režim bol v troskách a nemal už nijakú silu brániť sa. Nečudo, že sa s odľahčením hovorí, že pri októbrovej revolúcii, resp. pri dobytí Zimného paláca v roku 1917 sa zranilo menej ľudí než pri príprave Eisensteinovho veľkofilmu Október v roku 1927.¹⁶

Lenin po revolúcii neurobil nič, čo by v tom čase nežiadala aj západoeurópska sociálna demokracia. Deklaroval, že sa chce zmocniť bánk, a oficiálne hovoril o robotníckej kontrole nad výrobou, čo už bolo vďaka sovietskej zopár mesiacov tak či tak skutočnosťou. Rozdiel bol jediný: Lenin robotníkov motivoval k tomu, aby pokračovali vo výrobe a prestali štrajkovať. Čiže ešte raz: v rokoch 1917 – 1918 sa v Rusku nerozhodovalo o tom, či bude Rusko liberálno-demokratické, alebo nie, ale o tom, či bude existovať, alebo dôjde k totálnemu kolapsu. Z revolučných okolností v Rusku vyplýva aj leninský model, ktorý viedol k rozkolu v robotníckom hnutí. Čo je však dôležité, Lenin odmietol „parlamentný kreténizmus“ nie preto, že by odmietal demokraciu ako takú, ale preto, že čelil revolučným okolnostiam a najmä krvavej občianskej vojne, ktorá vypukla krátko po októbrovej revolúcii a vtedy si demokraciu, jednoducho, nemohol dovoliť. Ocitol sa v situácii, keď potreboval bojovníkov, nie diskutérov. Proti bolševickému režimu sa

¹⁵ ESPING-ANDERSEN, G.: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press, New Jersey 1991, s. 34. Pozri bližšie PATERSON, W.E. – CAMPBELL, I.: *Social Democracy in Post-War Europe*. Macmillan, London 1974, s. 39 – 49.

¹⁶ HOBBSAWM, E.: *The Age of Extremes*. VINTAGE BOOKS, New York 1996, s. 60 – 71 (Spomínaná publikácia E. Hobsbawma vyšla aj v českom preklade, pozri HOBBSAWM, E.: *Věk extrémů*, Praha, Argo 1998.)

postavili západné mocnosti a dlho to vyzeralo tak, že bolševikov rozprášia za niekoľko dní. Nebyť tohto zničujúceho tlaku zo Západu, možno by leninský režim nezdedil totalitnú pečať, ktorej sa potom nikdy nezbavil, ale to už je iný príbeh.¹⁷

V rámci našej analýzy nás však nezaujíma, aký vplyv mali západné mocnosti na vývoj ruského komunizmu, ako skôr to, aký vplyv mal ruský komunizmus na vývoj sociálnej demokracie na Západe. A tento vplyv je *de facto* rozhodujúci pre celý ďalší vývoj západného robotníckeho hnutia. Nebyť bolševickej revolúcie a vzniku Kominterny, sociálna demokracia by sa po prvej svetovej vojne s najväčšou pravdepodobnosťou nevydala cestou reformizmu. Až v priamom súboji s komunistami sa sociálna demokracia hlboko umiernila a plne sa oddala parlamentnej demokracii a reformistickej politike. Kým sa robotnícke hnutie nerozdelilo na socialistov a komunistov, účasť sociálnej demokracie vo vládných koalíciách bola prakticky nepredstaviteľná. Či už preto, lebo ju odmietali sami radikáli vnútri sociálnej demokracie, alebo preto, že ju odmietali pravicové strany pre revolučnú podstatu socialistov, isté je, že sociálnej demokracii sa otvorili dvere k vládnutiu až potom, keď sa od nej oddelilo komunistické krídlo. Moderná sociálna demokracia je preto bez štrukturálnych vplyvov zo strany komunistickej ľavice prakticky nepredstaviteľná. Prvá veľká schizma v sociálnodemokratickom hnutí vytvorila identitu západných socialistov na celé desaťročia.¹⁸

V tejto súvislosti sa patrí pripomenúť, že sovietsky komunizmus mal ďalekosiahly štrukturálny vplyv na politiku sociálnej demokracie aj po druhej svetovej vojne. Program sociálneho štátu, ku ktorému sa po vojne s veľkou vervou prihlásili sociálni demokrati v celej západnej Európe, bol do veľkej miery výsledkom obrannej reakcie Západu proti „červenej hrozbe“ z východného bloku. A pritom obavy západných politických elít zosilneli nielen pre objektívnu hrozbu, akú pre západné štáty znamenala sovietska zahraničná politika, ale aj pre popularitu komunistických myšlienok medzi obyvateľstvom – stačí si spomenúť na silu komunistických strán po vojne, či už vo Francúzsku, v Taliansku, alebo v Grécku.

Nie je tajomstvom, že krátko po druhej svetovej vojne vycestoval do Washingtonu francúzsky predseda vlády (zhodou okolností reprezentant socialistickej strany), aby Spojené štáty americké varoval, že ak sa Francúzsku nedostane masívnej ekonomickej podpory, krajina zaručene padne do rúk komunistov.¹⁹ Situácia v Taliansku či Grécku bola ešte vyhrotenejšia. Komunisti mali enormnú silu. Ako dokladá britský historik Eric Hobsbawm, americká armáda bola priprave-

¹⁷ Tamže; Pozri tiež BLAHA, L.: Radikálna ľavica: komunistické strany v Európe. In: <http://www.akademickyrepozitar.sk/Lubos-Blaha/komunisticke-strany>. Ako vidieť z vývoja západných komunistických strán, deficit demokracie, známy z minulosti z praxe stalinských režimov, nemá nič spoločné s komunistickou tradíciou ako takou. Do srdca komunizmu sa dostal historickou náhodou (rok 1917, zaostalé Rusko, občianska vojna, fenomén Stalin atď.), ktorá postavila na hlavu celý marxistický projekt. Po roku 1989 sa väčšina západných komunistických strán definitívne očistila od totalitného stalinistického dedičstva, čím sa pre sociálnu demokraciu otvoril priestor na prehodnotenie schizmy z roku 1917, ktorej hrany sa už v mnohých ohľadoch obrúsili ešte pred rokom 1989 (spomeňme projekt eurokomunizmu zo 60. a 70. rokov či socialisticko-komunistické vládne koalície z Francúzska či Talianska v 70., 80. aj 90. rokoch). (Pozri bližšie PATERSON, W. E. – CAMPBELL, I.: *Social Democracy in Post-War Europe*. Macmillan, London 1974, s. 13 – 21.) Komunisti a sociálni demokrati sa opäť môžu v Európe dostať do polohy prirodzených strategických politických partnerov. To však predpokladá, že sa západná sociálna demokracia opätovne nájde ako ľavicová politická sila.

¹⁸ PATERSON, W. E. – CAMPBELL, I.: *Social Democracy in Post-War Europe*. Macmillan, London 1974, s. xi. Pozri tiež MOSCHONAS, G.: *In the Name of Social Democracy*. The Great Transformation: 1945 to the Present. Verso, London and New York 2002, s. 20 – 21.

¹⁹ HOBBSBAWM, E.: *The Age of Extremes*. VINTAGE BOOKS, New York 1996, s. 231.

ná na vojenskú intervenciu v Taliansku, ak by parlamentné voľby v 1948 vyhrali komunisti.²⁰ V Grécku sa tento „červený“ scenár splnil a americká armáda proti komunistom krvavo zasiahla.²¹ Pred hrozbou komunizmu západnú Európu zachránil až Marshallov plán, vďaka ktorému sa do európskych ekonomík vlialo množstvo amerického kapitálu. Aby sa však krehké sociálne prímerie udržalo, bolo nevyhnutné pristúpiť k radikálnym sociálnym opatreniam. A tak sa začal povojnový príbeh sociálneho štátu, na ktorom postavila svoj úspech západná sociálna demokracia. Bez hrozby východného komunizmu by sa jej to však nikdy nepodarilo.²²

Dokazuje to aj liberalizačný vývoj v 90. rokoch. Proces postupného odbúravania sociálneho štátu v západnej Európe po páde reálneho socializmu utvára priestor na mnohé otázky. Ako píše napríklad britský teoretik Alec Nove: „*Jeden sovietsky ekonóm dal na otázku, čo až doposiaľ socializmus dosiahol, veľmi chytrú odpoveď. Povedal, že donútil kapitalizmus, aby prijal ľudskú tvár. Asi to nie je náhoda, že spolu s diskreditáciou myšlienky socializmu v ZSSR a ďalších krajinách útočí teraz nová pravica dokonca aj na verejné školstvo a poskytovanie zdravotníckych služieb, pokúša sa o zníženie dávok sociálneho zabezpečenia a usiluje sa taktiež o privatizáciu širokého spektra verejných služieb.*“²³ Ako v tomto kontexte tvrdí V. Bělohradský, „*podcenili sme všetci, v akú beštii sa demokratický kapitalizmus rýchlo premení, keď stratí svojho komunistického protivníka*“.²⁴ Ak do toho prirátame ekonomickú globalizáciu, ktorej dosahy sa naplno prejavili práve v 90. rokoch, vychádza nám, že sociálny štát sa v posledných desaťročiach dostal do ozaj nezavideniahodnej pozície. Ku globalizácii sa ešte vrátíme v podkapitole 2.4.

Aby sme nepredbiehali, všeobecne možno skonštatovať, že kapitalistický sociálny štát je do veľkej miery produktom „červenej hrozby“. V časoch ohrozenia je systém ochotný pristúpiť na sociálny štát. Vo chvíli, keď ohrozenie pominulo, systém sa vzdáva projektu sociálneho štátu a namiesto neho ponúka prinajlepšom sociálnu znesiteľnosť. Ako sa ukazuje, úspech sociálneho štátu v povojnovom období nemožno romanticky interpretovať iba ako jedinečný úspech sociálneho korporativizmu, v ktorom trojlístok štát-odborníci-zamestnávateľia permanentne dospieva k racionálnym kompromisom výhodným pre všetkých sociálnych partnerov (aká to krásna „náhoda“!) či, nebodaj, ako úspešné napĺňanie chlácholivých princípov konsociačnej demokracie, podľa ktorých jednotlivé zložky spoločenského života všeobecne akceptujú prijaté kompromisy (vari z toľkej lásky k svojim bližným?!).

Naopak, povaha sociálnych reforiem má skôr štrukturálny charakter a často vyplýva zo vzťahu, v akom je konkrétny systém k svojmu vonkajšiemu alebo vnútornému okoliu. Reálna politika nie je o ideálnych dohodách. Ku kompromisom sú záujmové skupiny tvrdo dotláčané, či už historickými okolnosťami, viditeľnými hrozbami, alebo efektívnym nátlakom. Nikdy nevychádzajú len z dobrej vôle. Na to akoby moderná západná ľavica, ktorá sa za posledné desaťročia dostala do akéhosi idealistického krčca, čoraz častejšie sa hlásiac iba k prázdnenému humanizmu a k hľadaniu konsenzu za každú cenu, prestala pamätať.

V súvislosti s našou problematikou treba zdôrazniť, že štrukturálne vplyvy hlboko zasiahli aj hodnotový vývoj reformistických socialistických strán. Samu identitu sociálnej demokracie

²⁰ Tamže, s. 238.

²¹ HRADEČNÝ, K.: *Dějiny Řecka*. NLN, Praha 1998.

²² BLAHA, L.: Späť k Marxovi? (sociálny štát, ekonomická demokracia a teória spravodlivosti). VEDA, Bratislava 2009, s. 97 – 99.

²³ NOVE, A.: Proč vůbec socialismus. In: ŠIK, O. a kol.: *Socialismus dnes?* Academia, Praha 1990, s. 103.

²⁴ Ref. 6, s. 144. Pozri tiež BAUER, J.: *Otázka komunismu*. FUTURA, Praha 2006, s. 67.

zásadne ovplyvnilo to, v akom štruktúrnom vzťahu sa v konkrétnom historickom období ocitla voči ľavicovým radikálom (komunistom), ktorí boli kedysi jej súčasťou. Bez prvej veľkej schizmy sociálnej demokracie by, v podstate, moderné sociálnodemokratické hnutie v Európe nemohlo ani len vzniknúť. Identita sa nerodí na papieri, ale v politickom boji. Pri všetkej úcte k myšlienkam evolučných socialistov Eduarda Bernsteina či Karla Kautského, takto to nikto neplánoval, takto to nikto nezamýšľal. Moderná sociálna demokracia našla svoju identitu až v 20. rokoch minulého storočia, v zápase o robotníckeho voliča, ktorý zvädzala práve s komunistami. A tlak zo strany radikálnych ľavičiarov dotvára jej identitu dodnes.

2.2. Druhá veľká schizma – od robotníkov k stredným vrstvám

Západná sociálna demokracia sa otvoreného antikapitalizmu definitívne vzdala až po druhej svetovej vojne. No nestratila zo svojej sociálnej radikálnosti, a to aj vďaka silnému ľavicovému tlaku – odborov. Socialisti v tandeme s odbormi zostávali v centre robotníckeho hnutia, obhajovali triedne záujmy tých najslabších a úspešne budovali sociálny štát v jednotlivých európskych krajinách. Niet preto divu, že obdobie 1945 – 1973 sa zvykne nazývať aj „zlatou érou“ sociálnej demokracie a jej vtedajší stabilní lídri ako Tage Erlander (švédska SAP), Einar Gerhardsen (nórška DNA) či Willy Brandt (nemecká SPD) sa dodnes chápu ako najúspešnejší socialistickí politici všeobecne. Lenže na sklonku 60. rokov sa nezadržateľne schýľovalo k ďalšiemu zlomu. Politika sociálneho štátu totiž bola pre socialistov svojím spôsobom sebadeštruktúrna.

Socialisti pomohli k lepšiemu životu miliónom robotníkov a chudobných ľudí. Vďaka sociálnemu štátu, podpore vzdelávania a redistribučným mechanizmom mnohých z nich posunuli sociálne nahor – medzi relatívne dôstojne žijúce stredné vrstvy. Tým si však paradoxne pílili konár sami pod sebou. Ako sa totiž stenčovala robotnícka trieda a zlepšovali sa podmienky najchudobnejších vrstiev, sociálna demokracia strácala voličskú podporu. Záujmy nepustia. Možno sa to od deproletarizovaných stredných tried zdá nevďačné, ale politika nie je o sentimente. Socialisti sa vo voľbách už nemohli spoliehať iba na robotníkov a spoluprácu s odbormi. Museli začať oslovovať aj strednú triedu.²⁵ To viedlo k ďalšiemu zmierňovaniu ich tradičnej sociálno-ekonomickej politiky, ako aj k posunu ku kultúrno-liberálnym otázkam. Tieto posuny vážne znepokojili mnohé odborové centrály v Európe, ktoré zotrvávali na tradičných socialistických hodnotách a ekonomických záujmoch robotníkov. Postupne sa utváral priestor na druhú veľkú schizmu v robotníckom hnutí, resp. nárast napätia medzi sociálnodemokratickými stranami a odbormi. Trvalo ešte niekoľko rokov, niekde aj desaťročí, kým sa socialistické strany a odbory prestali k sebe správať ako prirodzení partneri, no isté je, že ich odveké spojenectvo zaznamenalo vážne štrbiny.²⁶

Aby sme si tento rozkol priblížili, zamyslime sa nad niekoľkými historickými pozorovaniami. Ako sme si už naznačili, sociálna demokracia od začiatku úzko spolupracovala s odborovým hnutím. Tak socialistické strany, ako aj odbory mali spoločný cieľ – obhajobu triednych záujmov robotníkov a zamestnancov. Nič na tom nezmenil ani rozkol v robotníckom hnutí z roku 1917. Formy spolupráce medzi socialistickými stranami a odbormi sa v jednotlivých európskych krajinách líšili (napríklad, v Británii boli odbory súčasťou Labour Party a strana do veľkej miery od

²⁵ MOSCHONAS, G.: *In the Name of Social Democracy. The Great Transformation: 1945 to the Present*. Verso, London and New York 2002, s. 40 – 54.

²⁶ Tamže, s. 132.

odborov závisela aj finančne, naopak, v škandinávskych krajinách odbory formálne neboli súčasťou sociálnodemokratických strán, no v praxi boli na nerozoznanie, rovnako ani v Nemecku odbory neboli s SPD formálne späté, ale aj ich politika hlboko závisela od podpory odborárov, atď.), no nikto nemôže pochybovať o tom, že sociálnodemokratické strany a odbory predstavovali strategických spojencov.²⁷ Postupne sa však toto úzke partnerstvo dostávalo do krízy. Ukážeme si to na príklade Švédska.

Švédska sociálnodemokratická strana SAP vládla v tejto škandinávskej krajine prakticky nepretržite od 30. rokov minulého storočia. Ak vynecháme krátke obdobia v 70. a 90. rokoch, SAP bola takmer 70 rokov vo vláde. Vďaka tomu sa jej podarilo zaviesť vo Švédsku špecifický model sociálneho štátu, ktorý je spomedzi všetkých modelov najambicióznejší a najrovnostárskejší. Ani v prípade Švédska by sme však nemali podliehať zjednodušujúcej mytológii, podľa ktorej sa približne v 30. rokoch osvietení švédski socialisti rozhodli budovať škandinávsky typ sociálneho štátu a vďaka svojmu vytrvalému úsiliu sa im tento projekt podarilo niekedy v 70. rokoch splniť. Proces prijímania sociálnych reforiem bol omnoho komplikovanejší a bez pochopenia vzťahu medzi SAP a švédskymi odbormi (LO) sa mu prakticky nedá porozumieť.

Švédska SAP po rokoch vládnutia postupne strácala po druhej svetovej vojne svoj radikálny „drive“ a namiesto prehlbovania svojej triednej identity smerovala k novej identite – k celonárodnej strane kompromisu a stability. Posun od triednych záujmov k národným záujmom bol čoraz viditeľnejší.²⁸ Švédsky analytik Göran Therborn si preto pri analýze švédskej sociálnej demokracie položil logickú otázku: Prečo sa SAP po rokoch vládnutia neprestala zaujímať o sociálne reformy, neuspokojila sa s tým, čo dosiaľ zaviedla, a neustrnula v konzervatívnom křči obhajkyne národných záujmov? Odpoveď je jednoduchá – vďaka odborom. Práve vďaka odborom a ich ustavičnému tlaku zľava sa švédska sociálna demokracia musela stále dynamizovať a utvárať čoraz sociálnejšie prostredie pre zamestnancov a nižšie vrstvy.²⁹ Vládna sociálna demokracia po rokoch na čele krajiny celkom prirodzene prestala byť triednou stranou a namiesto ekonomických záujmov robotníkov čoraz častejšie hovorila o ekonomických záujmoch všetkých sociálnych skupín. Inými slovami, SAP sa stala stranou sociálneho zmieru, ktorej úlohou je hľadať kompromis medzi zamestnancami a podnikateľmi. Úlohu obhajcov ekonomických záujmov zamestnancov postupne prestala hrať a nebyť odborov, zrejme by vo svojich sociálnych reformách nikdy nezašla tak ďaleko.

Isté je, že ciele vládnej sociálnej demokracie a odborov sa časom zákonite začali rozchádzať. Kým SAP obracala zrak k všetkým sociálnym skupinám a z čisto robotníckej strany sa postupne menila na univerzalistickú stranu (catch-all party), odbory sa ďalej usilovali dôsledne hájiť záujmy zamestnancov. Dôkazom bol aj projekt ekonomickej demokracie, s ktorým švédske odbory prišli koncom 60. rokov a ktorý do vzťahu medzi SAP a LO vniesol obrovské napätie.

Príbeh švédskeho experimentu s ekonomicou demokraciou bol politicky a spoločensky veľmi turbulentný, no nemáme priestor na to, aby sme sa mu podrobnejšie venovali.³⁰ Spomeňme

²⁷ PATERSON, W. E. – CAMPBELL, I.: *Social Democracy in Post-War Europe*. Macmillan, London 1974, s. 23 – 31; Ref. 25, s. 67 – 68.

²⁸ Ref. 25, s. 68 – 70.

²⁹ THERBORN, G.: A Unique Chapter in History of Democracy: The Social Democrats in Sweden. In: MISGELD, K. – MOLIN, K. – AMARK, K.: *Creating Social Democracy. A Century of the Social Democratic Labour Party in Sweden*. The Pennsylvania State University Press, University Park, Pennsylvania 1992, s. 21.

³⁰ Výbornú detailnú analýzu tohto procesu ponúkajú H. Hecló a H. Madsen. (Pozri bližšie HECLÓ, H. – MADSEN, H.:

iba základné fakty: projekt dostal názov *lontagarfonder* (t. j. robotnícke fondy) a jeho tvorcom bola pracovná skupina, založená odbormi, na ktorej čele stál odborársky intelektuál Rudolf Meidner. Projekt nadväzoval na základné heslo švédskych odborov z 30. rokov: „*Demokracia sa nemôže zastaviť pred bránami tovární*“³¹. V roku 1975 prišla na svet Meidnerova správa, v ktorej sa rávalo s postupným obmedzovaním kapitalistického vlastníctva a zavádzaním výrobnjej samosprávy zamestnancov podnikov. To vyvolalo vo švédskej spoločnosti nezvyčajné turbulencie. Hoci švédsky sociálny štát stál na sociálnom partnerstve a historickom kompromise medzi odbormi a zamestnávateľmi z roku 1938, iniciatíva ekonomickej demokracie narazila na tvrdý odpor veľkých podnikateľov. Tradičný švédsky sociálny dialóg bol ohrozený. Švédski zamestnávateľa, na čele s patriarchom švédskeho priemyslu Marcusom Wallenbergom, ostro zaútočili na odbory a obrátili sa od politiky kompromisu k politike konfliktu. Meidnerov plán narazil na hranice kompromisu medzi sférou kapitálu a práce.

Čo je však dôležité, na vzniknutú situáciu reagovala švédka sociálna demokracia na čele s O. Palmem alibisticky a vynaložila veľké úsilie na zmiernenie Meidnerovho plánu. Trvalo desaťročie, kým došlo k praktickým politickým krokom, ktoré však už dávno stratili Meidnerovu razanciu a radikálnosť. V roku 1984, keď sa sociálna demokracia po dvoch volebných obdobiach opäť dostala k moci, utvorili sa zamestnanecké fondy na báze umiernennej koncepcie Per-Olofa Edina, ktorej podstata už nebola v myšlienke ekonomickej demokracie, ale skôr v úsilí o zvýšenie kontroly nad tokom investícií vo švédskej ekonomike.³² Ukázalo sa, že puto medzi sociálnodemokratickou stranou a odbormi sa výrazne oslabilo. Vládna sociálna demokracia nebola ochotná presadzovať ekonomické záujmy nižších vrstiev za cenu narušenia spoločenskej stability a krehkej podpory zo strany kapitálu. Došlo k jasnému posunu: sociálna demokracia dala prednosť stabilite a sociálnemu zmierniu pred záujmami robotníkov a odborov. Hoci posun sociálnej demokracie smerom doprava nebol taký markantný ako neskôr, v 90. rokoch, vývoj jednoznačne potvrdzoval, že sociálna demokracia definitívne prestala byť čistou triednou stranou a stala sa celonárodnou univerzalistickou stranou, ktorá sa čoraz viac obracia na stredné triedy.

Podobný vývoj sprevádzal sociálnodemokratické strany v celej západnej Európe. Príkladom nech sú roky 1968 a 1969 v Taliansku a Francúzsku. Odbory v tomto turbulentnom období využili študentské nepokoje a prihlásili sa k radikálnym ľavicovým požiadavkám. Vyhlásili generálny štrajk a proti vôli sociálnodemokratických strán sa domáhali väčších práv zamestnancov. Kde v tom čase bola sociálna demokracia? Skrývala sa vo vládných úradoch a straníckych centráloch, pohltená byrokraciou a vládnymi či parlamentnými záujmami. A čo je ešte dôležitejšie, za nič na svete nechcela vystrašiť svojich voličov zo stredných vrstiev.³³ Potvrdila, že už definitívne prestala byť radikálnou stranou. A stalo sa, čo sa muselo stať: sociálna demokracia a odbory už odrazu neboli tandemom. Iste, pre odbory zostali sociálni demokrati aj v budúcnosti najbližším spojencom. Spojenectvo medzi nimi však už nebolo prirodzené, strategické, ale iba pragmatické, taktické. Záujmy sa začali líšiť. A to viedlo v Európe k mnohým podobným turbulenciám, ako sme si ukázali na príklade švédskeho projektu robotníckych fondov. Sprvoti možno nenápadná schizma medzi odbormi a sociálnodemokratickými stranami len dokazovala vývoj vnútri soci-

Policy and Politics in Sweden. Principled Pragmatism. Temple University Press, Philadelphia 1987, s. 254 – 333).

³¹ ESPING-ANDERSEN, G.: *The Three Worlds of Welfare Capitalism.* Princeton University Press, New Jersey 1991, s. 188.

³² Ref. 22, s. 77 – 89 a 378 – 391.

³³ PATERSON, W.E., CAMPBELL, I.: *Social Democracy in Post-War Europe.* Macmillan, London 1974, s. 71.

álnej demokracie, ktorá sa vzdala svojej triednej identity a obrátila svoju pozornosť k stredným vrstvám.

2.3. Tretia veľká schizma – od sociálneho štátu k postmodernizmu

Posun k postmoderným témam má svoje korene v už spomínanom revolučnom roku 1968. V tom čase sa po celej Európe rozmohlo študentské hnutie, ktoré bolo väčšmi ako svojimi sociálno-revolučnými postojmi charakteristické svojim kultúrnym libertarianizmom. Išlo o generáciu mladých, vzdelaných a radikálno-liberálnych ľudí, ktorí nezažili ani Veľkú hospodársku krízu, ani druhú svetovú vojnu. Na rozdiel od svojich rodičov preto nedoceňovali význam sociálneho štátu a sociálnych istôt. Svoju energiu ventilovali skôr v kultúrnych otázkach a v odpore proti akýmkoľvek autoritám. Zrodila sa tzv. nová ľavica. Nezabúdajme, že po skončení študentských nepokojov sa mnohí predstavitelia tejto novej ľavice rozprchli do straníckych štruktúr tradičnej sociálnej demokracie. A zmenili ju na nepoznanie.³⁴

Aj vďaka nim sa sociálna demokracia od 70. rokov čoraz viac začínala orientovať na postmoderné, resp. liberálne témy. Treba však zdôrazniť, že si aj naďalej udržiavala svoju robotnícku identitu. Niet sa tomu čo čudovať: aj napriek tomu, že musela aktívnejšie loviť vo vodách strednej triedy a mestskej inteligencie, prevažná väčšina jej priaznivcov naďalej pochádzala z radov robotníkov a najnižších vrstiev. Ako dokladá grécky politológ Gerassimos Moschonas, liberálne stredné triedy tvorili maximálne 30 % jej elektorátu, čiže robotníci so zhruba 70-percentným podielom boli stále v obrovskej väčšine. Avšak – ako to už býva – počty nezodpovedali straníckemu vplyvu. Vzdelané stredné vrstvy vďaka svojej kultúrnej a intelligenčnej prevahe postupne ovládli štruktúry sociálnodemokratických strán a posun k postmoderným témam bol o to markantnejší.³⁵

Do 90. rokov sa európska sociálna demokracia postupne zmenila zo strany obhajujúcej robotnícke záujmy na liberálno-univerzalistickú marketingovú stranu. Veľké osobnosti sociálnej demokracie 70. a 80. rokov, ako napríklad Olof Palme (švédska SAP), Francois Mitterand (francúzska PS) či Bruno Kreisky (rakúska SPÖ), tomuto tlaku ešte relatívne úspešne čelili, no po ich odchode sa k moci definitívne dostali radikálni postmoderní reformisti. Na svete bola ďalšia schizma, tentoraz medzi tradičnou ľavicou a postmodernistami, ktorá sa prejavila nielen vznikom zelených strán a postmoderných občianskych hnutí, ale aj programovým napätím vnútri sociálnej demokracie.

Na jednej strane bolo úplne pochopiteľné, že sociálna demokracia obrátila svoju pozornosť aj na postmoderné témy, najmä ak hovoríme o ochrane životného prostredia. Zlaté povojnové roky, keď sa masívne zvyšovali výroba, zamestnanosť aj životná úroveň, totiž vyprodukovali vedľajší efekt, ktorý si dovedty nevníмали ani ľavicové, ani pravicové strany – obrovské ekologické znečistenie. Všetky dovedajšie osvietenské koncepcie pokroku, na ktorých stála ľavica aj pravica, narazili na vážnu prekážku – nepretržitý rast, industrializácia a pokrok môžu byť samodeštruktívne. Môžu ohroziť sám život na planéte. Kým ideológia pravicových strán neumožňovala adekvátnu odpoveď na ekologické hrozby, pretože v centre ich ideológie stojí neporušiteľné vlastnícke právo a voľný trh, ľavicové ideológie sa prispôbili ľahšie – obmedzenie vlastníckych

³⁴ Ref. 19, s. 320 – 343 a 444 – 449.

³⁵ Ref. 25, s. 40 – 54 a 120 – 122.

práv už nežiadali iba v mene sociálneho prerozdelenia, ale aj v mene environmentálnej stability. Nečudo, že medzi ciele sociálnej demokracie sa počas niekoľkých rokov dostala aj „zelená“ agenda. Problém však vznikol vo chvíli, keď nová ľavica žiadala, aby sa zelená agenda dostala na piedestál hodnotovej výbavy sociálnej demokracie. To už sociálnej demokracii hrozila vážna strata identity. A to nebolo všetko. Postmoderné, resp. postmaterialistické témy sa totiž zďaleka nevyčerpávajú problematikou ochrany životného prostredia, práve naopak.

Podstata revolučného roku 1968 sa nenachádzala v ekologických požiadavkách, ktoré si väčšina sociálnodemokratických strán v Európe relatívne úspešne osvojila, ale v presmerovaní priorít zo sociálno-ekonomických požiadaviek na požiadavky – kultúrno-etické. Už sme naznačili, že generácia vysokoškolských študentov, ktorá dosiahla dospelý vek koncom 60. rokov minulého storočia, nemala rovnaké životné skúsenosti ako generácia ich rodičov. Študentov nezaujímal robotnícke hnutie ani sociálny štát, do centra ich pozornosti dostali postmateriálne hodnoty a vlastná sloboda. Prečo? Odpoveď je jednoduchá. To, čo prežili ich rodičia v medzivojnovom období, a teda masovú nezamestnanosť, chudobu, vykorisťovanie, sociálnu neistotu, obrovskú infláciu, to všetko bolo pre novú generáciu neznáme. Možno o tom čítali v učebniciach dejepisu, no nikdy nič také nevyskúšali na vlastnej koži. Vďaka povojnovým zlatým rokom sa ocitli pod ochrannými krídlami západných sociálnych štátov, ktoré im zaručovali relatívnu stabilitu, istotu, sociálne práva a zamestnanie. Celkom prirodzene pre nich nebol témou číslo jeden boj za ekonomickú spravodlivosť. Svoj zrak obrátili ku kultúrnym otázkam, humanistickým ideálom, k požiadavkám väčšej osobnej slobody a voľnosti.

Leitmotívom roku 1968 na Západe bola kultúrna, a nie ekonomická revolúcia. Odpor voči všetkým autoritám, ktorý si študentská mládež vypestovala na univerzitnej pôde, prerástol do radikálneho kultúrneho liberalizmu, hedonizmu a voľnomyšlienkarstva. Hoci koncom 60. rokov medzi študentmi bujnel opätovný záujem o marxizmus (vplyvné boli predovšetkým diela tzv. frankfurtskej školy, najmä Herberta Marcusa), študentské revolučné hnutie bolo – ako si správne všima E. Hobsbawm – vo svojej podstate hodnotovo bližšie skôr k anarchizmu než komunizmu.³⁶ Napokon, je celkom zrejmé, že v kontexte západných sociálnych štátov nebolo nijakého priestoru na komunistickú revolúciu. Napriek tomu, že v spoločnosti existovala sociálna nerovnosť, jej dosahy neboli vďaka sociálnemu štátu a povojnovému ekonomickému rozmachu zďaleka také dramatické ako pred druhou svetovou vojnou či v 19. storočí. Nižšie vrstvy sa mohli tešiť z rastúcej životnej úrovne a stále pribúdajúcich sociálnych vymožeností. Posledná vec, na ktorú mysleli, bola revolúcia. Témou prestala byť otázka rozdeľovania materiálnych zdrojov. Témou sa stala duchovná kvalita života.

Tento vývoj pomohol v 70. a 80. rokoch vzniku najrôznejších hnutí a iniciatív, vychádzajúcich z novej ľavice. Išlo o hnutia ekologické, mierové, regionalistické, feministické, hnutia sexuálnych, etnických a iných kultúrnych menšín či hnutia nekonformnej mládeže a jej „kontra-kultúry“. Spolu s týmito sociálnymi hnutiami sa posilňoval posun ľavice k postmaterialistickej orientácii, ktorá vychádzala z posunu od dôrazu na uspokojenie materiálnych potrieb ku kvalitatívnym požiadavkám participácie a osobnej autonómie, kontroly pracovného procesu, sebarealizácie, identity a sebaúcty. Pre nové sociálne hnutia bol typický dôraz na nezávislosť, samosprávu a sebarozvoj pracovníkov – na individuálne a kolektívne sebaurčenie a sebarealizáciu. Mladí ľudia sa búrili proti svojej redukcii na klientov sociálneho štátu a konzumentov tovaru, proti

³⁶ Ref. 19, s. 287 – 343.

svojej infantilizácii profesionálnymi expertmi atď. Niektoré americké hnutia 70. a 80. rokov, niekedy označované súhrnnou nálepkou „nový populizmus“ (napr. New Citizen Movement), upozorňovali svojím odporom proti vyvlastňovaniu svojej životnej autonómie štátom, trhom, mediálnou popkultúrou a expertmi.³⁷

Nástup postmaterialistických sociálnych hnutí naštrbil povojnový konsenzus politickej teórie aj praxe, že politika je predovšetkým bojom o rozdelenie tovarov a služieb, t. j. permanentným sporom o to, kto dostane čo, kedy a ako. Nové hnutia mierili za tento obzor, keď požadovali rovnosť pohlaví a rás, mier, ochranu životného prostredia a právo na ekologicky relevantné informácie, rovné uznanie menšinových sexuálnych a kultúrnych identít, právo kontroly nad vlastným telom, zastavenie využívania jadrovej energie na civilné a vojenské účely atď. Ich programom nebolo viac presadzovanie záujmov, spojených s prevládajúcou životnou formou, ale premena tejto životnej formy. Noví politickí aktéri takto doplnili politiku *dostávania* (getting) politikou *stávania sa* (becoming).³⁸ Ak by sme tento vývoj po vzore českých politológov Pavla Baršu a Ondřeja Císařa zhrnuli veľkým historickým oblúkom – od politiky politickej nerovnosti (liberalizmus, 19. storočie) sa dospelo k boju proti nerovnosti ekonomickej (socializmus, 20. storočie) a od nej až k zápasom proti nerovnostiam na základe odlišnej skupinovej identity (emancipácia etník, národov, rás, žien, sexuálnych menšín, fyzicky a duševne handicapovaných, mládeže, detí atď.).³⁹

Do popredia sa tak dostala problematika ľudského uznania, ktorá sa v rámci sociálnodemokratického hnutia usilovala prehlásiť apel na sociálnu spravodlivosť a tradičné ľavicové hodnoty. Z predpokladu uznania vyplýval dôraz na politiku diferencie, resp. politiku identity. Podľa tohto poňatia sa má každý človek uznávať pre svoju jedinečnú identitu. Základom je argument, že práve túto zvláštnosť si dosiaľ univerzalistické ideológie nevšímali, opomínali a asimilovali dominantnou identitou, resp. identitou opierajúcou sa o väčšinu.⁴⁰ Postmoderná ľavica teda začala klásť dôraz na uznanie zvláštnosti a odklon od prevládajúceho životného štýlu. V teoretickej rovine, samozrejme, takáto filozofická pozícia nezostala bez ozveny a dodnes sa vedú vášnivé polemiky medzi hlavnými ľavicovými mysliteľmi o tom, či klásť dôraz na politiku sociálnej spravodlivosti (tradičná ľavica), alebo na politiku identít (nová ľavica).⁴¹

Čo sa týka teoretickej výbavy novej ľavice, spochybnenie základných princípov modernej politiky vedome vychádzalo z filozofie postmodernity, ktorá práve v 70. a 80. rokoch upútala svojím antiuniverzalizmom, kontingenciou, pluralizmom a hodnotovým relativizmom.⁴² Odmietnutie základných dichotómií ľavice a pravice sa v postmodernej politike novej ľavice prejavilo apélom na radikálno-demokratický pluralizmus.⁴³ Ibaže pluralizmus a rozdrobenosť novej ľavice sa v mnohom ukázali ako málo platné v bežnej politickej praxi. Ako si všimol už H. Marcuse, paradoxne jeden z dvorných filozofov revolučného študentského hnutia z roku 1968, pluralizmus vedie v rozdrobovaní odporu, a teda k zachovaniu statusu quo. Inými slovami, pluralizmus má

³⁷ BARŠA, P. – CÍSAŘ, O.: *Levice v postrevoluční době*. CDK, Brno 2004, s. 103 – 119.

³⁸ Tamže, s. 71.

³⁹ Tamže, s. 59.

⁴⁰ Pozri TAYLOR, Ch.: *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání*. FILOSOFIA, Praha 2001, s. 55.

⁴¹ Pozri BUTLER, J. – LACLAU, E. – ŽIŽEK, S.: *Contingency, Hegemony, Universality. Contemporary Dialogues on the Left*. Verso, London, New York 2000.

⁴² GÁL, E. – MARCELLI, M.: Svet za zrkadlom. In: GÁL, E. – MARCELLI, M.: *Za zrkadlom moderny*. ARCHA, Bratislava 1991, s. 19.

⁴³ Ref. 37, s. 58.

radikálne konzervatívne konzekvencie.⁴⁴ Ak všetci bojujeme za svoje partikulárne ciele a odmietame spoločný boj za univerzalistické hodnoty, v praxi to znamená, že nikdy nič nevybojujeme, pretože nám chýba jednotnosť a masová podpora. Radikálny pluralizmus vedie k oslabeniu hnutia, k politickej impotencii, skrátka, do ničotného gesta, pričom sa morálna čistota zvyšuje nad praktickú uskutočniteľnosť.

Nečudo, že posun k postmoderným témam, ktorý zasiahol aj sociálnodemokratické strany, nevedel k splneniu romantickej vízie mladých radikálov, ale naopak – k otupeniu sociálno-ekonomických požiadaviek. Sociálna demokracia sa doslova utopila v pluralizme. Namiesto presadzovania radikálnych sociálno-ekonomických požiadaviek začala zvädzať nesúrodé boje za tzv. politickú korektnosť, medzi ktoré patria boje za rasovú rovnoprávnosť, práva žien, uznanie a podpora sexuálnych menšín či tolerancia iných životných štýlov. Sociálna demokracia prežila v 70. a 80. rokoch hodnotovú revolúciu: od ekonomiky sa odvrátila ku kultúre, od ekonomického radikalizmu ku kultúrnemu liberalizmu, od tradičných hodnôt k postmaterializmu. Áno, vďaka tomu zapôsobil na časti mestskej inteligencie a liberálne stredné vrstvy. No z čisto volebného hľadiska mal tento jej posun dramaticky negatívne dôsledky – tradiční voliči, ktorí tvorili jadro jej elektorátu, jej prestali rozumieť a sociálna demokracia stratila pôdu pod nohami. Táto agónia trvá dodnes a s nástupom globálnej ekonomickej krízy sa len prehĺbuje.

2.4. Štvrtá veľká schizma – od tradičnej ľavice k tretej ceste

Paralelne s procesom „postmodernizácie“ sa realizoval aj proces ekonomickej liberalizácie, ktorý predstavoval druhý nápor na tradičnú identitu socialistov. Od 70. rokov 20. storočia sa naplno začala prejavovať ekonomická globalizácia, ktorá postupne znemožňovala kontrolu vlády nad národnou ekonomikou. Kapitál sa odrazu mohol presúvať po celej zemeguli, aby nachádzal čo najlacnejšiu pracovnú silu, najnižšie dane, čo najmenej štátnych zásahov. Sociálna demokracia musela pristúpiť na nové podmienky a zľaviť zo svojich sociálne radikálnejších cieľov. Už nebolo také ľahké vyjednať s kapitálom sociálny zmier, prerozdelenie ziskov a zlepšovanie pozície zamestnancov. Sociálny štát sa dostával do čoraz defenzívnejšieho postavenia. A na svet sa drala dosiaľ posledná, štvrtá veľká schizma európskej ľavice.

Bez toho, aby sme podrobne predstavili historický vývoj, späť s globalizáciou svetovej ekonomiky, treba zdôrazniť, že globalizácia sa v posledných desaťročiach vyznačovala predovšetkým postupným otváraním ekonomík a zavádzaním voľného pohybu tovarov, služieb a kapitálu. Tento proces sprevádzali podľa Hobsbawma predovšetkým tri ekonomické javy: po prvé, vytváranie nadnárodných spoločností (tzv. transnacionálnych korporácií); po druhé, vznik tzv. offshore spoločností, resp. daňových rajov, do ktorých nadnárodný kapitál presúval svoje sídla, aby sa vyhol plateniu daní; po tretie, novú medzinárodnú deľbu práce, a teda masové využívanie lacnej pracovnej sily predovšetkým v treťom svete (po roku 1989 aj v bývalých postkomunistických štátoch) zo strany nadnárodných korporácií. Začiatok tohto procesu spadá do obdobia po druhej svetovej vojne, no naplno ho vnímame približne od 60. rokov minulého storočia.⁴⁵

Je dôležité zdôrazniť, že proces globalizácie od 80. rokov sprevádza aj dominancia tzv. neoliberalnej ideológie, ktorá sa v praxi prejavila tzv. washingtonským konsenzom z 90. rokov a dô-

⁴⁴ KULAŠIK, P.: *Dejiny politických teórií*. Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica 2000, s. 231. Pozri tiež TAYLOR, CH.: *Etika autenticity*. FILOSOFIA, Praha 2001, s. 104.

⁴⁵ Ref. 19, s. 277 – 281.

razom na politiku liberalizácie, deregulácie a privatizácie. Tým sa pochopiteľne oslabil vplyv národných štátov na chod ekonomiky v rámci svojich územných hraníc, ako aj vplyv štátu na sociálnu oblasť. Práve tento posledný fenomén mal katastrofálny dosah na perspektívy západnej sociálnej demokracie. pre globalizáciu svetovej ekonomiky sa totiž dostala do vážnych problémov inštitúcia, ktorá po druhej svetovej vojne modelovala sociálno-ekonomický vývoj celej západnej Európy, a teda inštitúcia sociálneho štátu, ktorá ešte vždy tvorila alfu a omegu hodnotovej výbavy mnohých sociálnodemokratických strán. Povedané nadnesene: ekonomická globalizácia vyrazila socialistom všetky tromfy, vďaka ktorým mali dovtedy možnosť ovplyvňovať svoje národné ekonomiky a prostredníctvom redistribúcie zdrojov pomáhať nižším príjmovým vrstvám k vyššej životnej úrovni.

Sociálny štát totiž do veľkej miery závisí od možností národných štátov autonómne regulovať ekonomické podmienky v rámci svojich hraníc. V globálnej ekonomike je však takýto prístup prakticky nemožný vzhľadom na fenomén, ktorému sa zvykne hovoriť „štrajk kapitálu“. Tento fenomén vyplýva z niekoľkých jednoduchých predpokladov: po prvé, že hospodársky rast a zamestnanosť závisia od investícií, a tie zase od očakávanej miery zisku; po druhé, že ak sa chcú vlády udržať pri moci, musia utvárať čo najpriateľnejšie prostredie na kapitálové investície. Za situácie, keď štáty môžu čoraz menej samostatne regulovať svoju úverovú politiku bez toho, aby brali ohľad na medzinárodné prostredie, dostávajú sa čím ďalej tým viac do pozície rukojemníkov ziskovej logiky medzinárodného kapitálu a jeho vlastníkov a manažérov. Jediným príkladom tohto procesu je odlev kapitálu z Francúzska po nástupe socialistickej vlády F. Mitteranda roku 1981. Vhodným príkladom je aj vplyv Medzinárodného menového fondu na krajiny tretieho sveta a postkomunistickej Európy v 80. a 90. rokoch minulého storočia, ktorý globálnemu kapitálu umožňoval prístup do ich národných ekonomík. Za daných okolností imperatív ekonomického rastu neobmedzuje iba úsilie národných štátov o vyrovnávanie sociálnych nerovností, ale eliminuje aj demokratický proces, pretože globálny liberalizmus síce ponecháva liberálno-demokratické práva neporušené, no minimalizuje šance občanov ovplyvniť udalosti vo svojich krajinách – voľba ekonomicko-politických alternatív sa totiž redukuje na hľadanie stratégií schopných pritiahnúť čo najviac kapitálu.⁴⁶ To v preklade znamená: znižovať dane, kupovať si priazeň kapitálu daňovými prázdňinami, redukovať na minimum sociálne práva zamestnancov, držať na uzde odbory, skrátka, popierať všetko, čo od polovice 19. storočia tvorilo podstatu sociálnodemokratickej politiky.

Spomínané dôsledky economickej globalizácie sa väčšinou viažu na hypotézu o tzv. pretekoch ku dnu (*the race to the bottom hypothesis*). Podľa nej v liberalizovanom globálnom prostredí, v ktorom mobilitu kapitálu nič neobmedzuje, musia jednotlivé štáty znižovať dane a sociálne výdavky, aby prilákali, resp. neodplašili nadnárodný kapitál a neohrozili tak vývoj svojich ekonomík. Súkromné korporácie dávajú prednosť znižovaniu svojich nákladov, a teda smerujú svoju výrobu do krajín, kde je lacná pracovná sila, minimálne sociálne štandardy a nízke dane (väčšinou ide o krajiny tretieho sveta). Aby im vyspelé ekonomiky mohli konkurovať, musia znižovať svoje sociálne štandardy a demontovať svoj sociálny systém. Všetky krajiny sa zapojili do súťaže o to, kto vytvorí najlepšie prostredie pre fenomén kapitálu, resp. najhoršie prostredie pre fenomén práce. To sprevádza nárast nerovností, sociálnej zraniteľnosti, prekarizácie práce a chu-

⁴⁶ Ref. 37, s. 95 – 96.

doby.⁴⁷ A čo je najhoršie, sociálna demokracia nemá nástroje na to, aby tieto negatívne dosahy globalizácie riešila. Najmä nie vtedy, ak jej prioritami – a to aj v takejto sociálne nepriaznivej ére – naďalej zostávajú postmoderné témy.

Aby sme skompletizovali náš výklad, pripomeňme si ešte, že kontext európskej politiky nečelil iba zmenám z aspektu globalizácie. Zhruba v 70. rokoch sa začína meniť aj celkový obraz politiky a dôsledky sú viditeľné dodnes. Podstatou politického zápolenia prestáva byť kolektívna mobilizácia, spolupráca s odbormi, masové stretnutia a mítingy. Naopak, do popredia sa dostáva mediálna politika, využívanie televíznych kamier a profesionálne marketingové kampane. Tieto zmeny ovplyvnili tak ľavicové, ako aj pravicové strany. Odrazu neboli potrebné obrovské masové strany, aktívne stranické štruktúry ani horlivá partajná byrokracia. Celkom postačoval charismatický líder a úzke disciplinované vedenie strany. Stratila sa aj stranická solidarita, ktorej spoločným menovateľom bol boj za rovnakú vec, za ideály, za hodnoty. Na jej miesto nastúpil stranický utilitarizmus, motivácia v podobe osobných výhod a karieristických cieľov.⁴⁸ Strany sa zmenili na nepoznanie, tak ľavicové, ako aj pravicové. Ako v roku 1994 výstižne napísal francúzsky filozof Régis Debray: „*Štát bol vždy vecou šoubiznisu. Ale včerajší divadelný štát je niečo celkom iné ako dnešný televízny štát.*“⁴⁹

Sociálna demokracia na tento vývoj reagovala v druhej polovici 90. rokov, keď sa do popredia dostáva projekt už spomínanej tretej cesty. V centre tohto projektu bol okázalý rozchod s tradičnou ľavicou, plná akceptácia marketingového charakteru modernej politiky a definitívne prihlásenie sa k liberálnym hodnotám, či už v kultúre, alebo ekonomike. Hovorili tomu „radikálny stred“, čo samo osebe jasne demonštruje odklon od ľavicovej politiky. Do schizmy sa dostala tradičná ľavica a neoliberali. Právě krídlo sociálnej demokracie totiž dospelo k presvedčeniu, že jediný spôsob, ako sa brániť ekonomickej globalizácii, je – ústup. Ústup od tradičných hodnôt, ústup od vlastnej identity, prijatie hodnotových rámcov neoliberalizmu.

Na prvý pohľad sa zdalo, že tento projekt slávi úspech, či už sa pozrieme na britských labouristov na čele s Blairom, či na nemeckú SPD na čele so Schröderom. Lenže, ako sa rýchlo ukázalo, projekt tretej cesty stál a padal na charismatických lídroch. Vo chvíli, keď Blair aj Schröder začali strácať podporu, zdesená sociálna demokracia si uvedomila, že odrazu nemá čím osloviť svoj elektorát. Ten sa totiž – na rozdiel od nej – zásadne nezmenil. Stredné triedy v ňom mali stále iba marginálne zastúpenie a prevažnú väčšinu hlasov získavali socialisti naďalej od robotníkov, slabšie zarábajúcich zamestnancov, chudobných a vylúčených.⁵⁰ Mestská inteligencia, ktorá medzitým celkom ovládla štruktúry socialistických strán, stratila akýkoľvek kontakt s realitou a sociálnej demokracii sa to škaredo vypomstilo. Jej tradiční voliči sa rozprchlí buď k radikálnej ľavici (neokomunisti), alebo k extrémnej pravici (neofašisti). Ani na stredné triedy sa nedalo voličsky spoľahnúť. Tie najliberálnejšie zložky stredných tried sa rozbehli k postmoderným stranám (zelení, feministky, pacifisti), k centristom (liberáli) alebo sa odvrátili od veľkej politiky ako takej a pridali sa k tretiemu sektoru (rôzne občianske združenia). Podpora zvyšnej časti stredných tried bola – ako vždy – veľmi neistá. Sociálna demokracia stratila pôdu pod nohami. Na stôl sa dostala zásadná otázka, ktorú sme sformulovali už v prvej kapitole: Koho dnes vlastne západní socialisti zastupujú? A aké hodnoty stoja v centre ich záujmu?

⁴⁷ Ref. 22, s. 89 – 90.

⁴⁸ Ref. 25, s. 120 – 154.

⁴⁹ Ref. 19, s. 287.

⁵⁰ Ref. 25, s. 83 – 119.

3. Čo robiť?

Takto sme sa krátkym historickým exkurzom dostali až k dnešku, do roku 2010. Sociálna demokracia má naďalej najväčší voličský potenciál medzi tými najslabšími, medzi robotníkmi, nezamestnanými a sociálne zraniteľnými, no po rokoch experimentovania už mnohí tradiční voliči západnej sociálnej demokracie stratili dôveru v jej politiku. Aj druhá, menšia zložka socialistického elektorátu – postmoderní voliči, a teda najmä mestská inteligencia – dáva prednosť iným stranám, najmä tým klasicky postmoderným. Sociálna demokracia na Západe odrazu nemá koho osloviť. A tu nastupuje dilema pre európskych socialistov, ktorú dnes cítime – vrátiť sa k tradičným hodnotám sociálnej demokracie alebo posilniť postmoderný charakter? Obrátiť sa naspäť k hodnotám silného sociálneho štátu, solidarity a prerozdeľovania alebo klásť prioritu na ekológiu, menšiny a radikálnu demokraciu? Postaviť volebnú stratégiu opäť na záujmoch chudobných vrstiev alebo sa spoliehať na mestskú inteligenciu? Hľadať nástroje, ako skrotiť ekonomickú globalizáciu, alebo rezignovane prijať neoliberalnú „hru“? Skrátka, na stôl sa nanešťastie dostali schizmy európskych socialistov. A sociálni demokrati čelia v ľavom priestore kritike zo všetkých strán: zľava od komunistov a odborov, sprava od postmodernistov a neoliberalov. Západní socialisti si musia vybrať. Vrátiť sa naspäť k ľavicovým pozíciám alebo ďalej vajatať v pravicových vodách?

Počty pritom hovoria jasnou rečou: postmoderná, sociálno-liberalná strana mestskej inteligencie má v západných demokraciách potenciál maximálne 30 %, na Slovensku zrejme ani 20 %, skôr môžeme trievo hovoriť o 5 – 10 %. Z čisto volebného hľadiska je iracionálne postaviť svoju identitu na postmoderných témach. To však pre principiálneho ľavičiara nemusí byť rozhodujúci argument. Preto sa zamerajme na iné hľadisko – na hľadisko hodnôt. Tu sa dostávame k jadrú sporu medzi tradičnými ľavičiarimi a postmodernistami tak v Európe, ako aj na Slovensku. Ten si vyžaduje ešte jedno krátke historické odbočenie.

Sociálna demokracia od samého začiatku stojí a padá na podpore tých najmenej zvýhodnených zložiek spoločnosti. Západná politológia ich naďalej nazýva robotníckou triedou⁵¹, no vzhľadom na, takpovediac, grotesknú prax v sociálnych vedách v postkomunistických krajinách ich nazvime, trebárs, nižšie vrstvy (samozrejme, toto pomenovanie používame bez akejkoľvek dehonestácie, máme na mysli výlučne ich slabšie príjmy a nízke sociálne štandardy). Pýtame sa, aké kultúrne a etické názory zastávajú tieto príjmové nižšie vrstvy? Hoci sa to mestskej inteligencii a postmoderným aktivistom nemusí páčiť, títo jednoduchí ľudia mali, majú a zrejme aj budú mať skôr konzervatívne, autoritatívne a netolerantné postoje. Už v minulosti význační sociológovia hovorili o tzv. autoritárstve robotníckej triedy.⁵² K tomu patrí aj väčší sklon k vlasteneckým až nacionalistickým postojom, k patriarchálnym hodnotám, homofóbií a k tradicionalizmu. Takí sú mnohí ľudia z nižších vrstiev, či sa nám to páči, alebo nie. Je to pre sociálnu demokraciu taký neriešiteľný problém?

Sociologické výskumy dokazujú, že robotnícka trieda mala v kultúrnych otázkach vždy skôr konzervatívne postoje. Paradoxne, sociálna demokracia ako politická ideológia vždy, naopak, smerovala skôr ku kultúrno-liberalným postojom. Svoju úlohu zohrávalo zastúpenie mestskej inteligencie a vzdelaných vrstiev vo vedení sociálnodemokratických strán, ako i ľavicová poli-

⁵¹ Pozri napríklad ref. 25.

⁵² Tamže, s. 106 – 109.

tická filozofia, ktorá bola vždy skôr liberálna a mala na sociálnodemokratické strany v časoch dominancie veľkých ideologických sporov obrovský vplyv. Ako je však možné, že robotnícka trieda so svojimi konzervatívnymi postojmi počas celého 20. storočia rezolútne a v prevažnej väčšine podporovala sociálnodemokratické strany s omnoho liberálnejším náhľadom na svet? Dôvod bol jednoduchý – kultúrne otázky boli podružné. Základom boli sociálno-ekonomické témy. Sociálna demokracia úspešne bojovala za ekonomické záujmy robotníkov a tí boli preto ochotní poľaviť vo svojich kultúrnych stereotypoch, dokonca mnohých z nich dokázali socialisti primäť k liberálnejším postojom.

Je tiež dôležité vidieť, že sociálna demokracia v prevažnej väčšine 20. storočia nebola iba čistou volebnou stranou. Bola omnoho ambicióznym projektom, nositeľkou socialistických hodnôt a ideálov, reprezentovala robotnícke hnutie a usilovala sa masy pozdvihnúť aj kultúrne. Inými slovami, sociálna demokracia nielen zastupovala robotníkov – ona ich aj kultivovala.⁵³ Darilo sa jej prelamovať tradičné kultúrne stereotypy, obracať nižšie vrstvy k tolerancii a otvorenosti, zasievať liberálnejšie postoje. Nerobila to surovo a okázalo, ale postupne a nenápadne. Fungovalo to, až kým sa na piedestál jej politiky nedostali s veľkým a teatrálnym buchotom – radikálne postmoderné témy. Tie sa, navyše, do srdca sociálnej demokracie dostali v nešťastnom čase, v 70. a 80. rokoch, a teda v období, keď sociálna demokracia opúšťala svoj sociálny radikalizmus a obracala zrak k neoliberalným myšlienkam. Aké boli dôsledky?

Stalo sa presne to, na čo už vtedy upozorňovali tradiční ľavičiar. Nižšie vrstvy odrazu stratili v sociálnej demokracii zástupcu svojich ekonomických záujmov a o to silnejšie pocítovali jej hodnotový posun ku kultúrnemu liberalizmu ako zradu svojich vlastných hodnôt. Tá časť robotníckej triedy, ktorá si za desaťročia kultúrneho pôsobenia socialistov osvojila liberálnejšie postoje, reagovala na sklamanie z posunu sociálnej demokracie k neoliberalným témam svojím odchodom k neokomunistickým stranám, ktoré si ako-tak udržali svoju ekonomickú radikálnosť.⁵⁴ Tá časť robotníkov, ktorá si zachovala svoje tradičné konzervatívne a homofóbne postoje, reagovala na sklamanie zo sociálno-ekonomickej politiky západných socialistov tak, že sa otvorene prihlásila k pravicovým populistom, a teda k neofašistom. Namiesto postupnej kultivácie a kultúrnej liberalizácie svojich voličov sa sociálna demokracia dostala do prekérnej situácie – svoj tradičný elektorát z veľkej časti stratila, čím stratila aj vplyv na jeho kultúrnu osvetu. Do krízy sa tak dostali nielen socialistické strany, ale aj celá spoločnosť. Nárast neofašizmu, homofóbie a xenofóbie sú toho jasným dôkazom.⁵⁵

Možno to vyznie príliš marxisticky (alebo clintonovsky?), ale príčiny sú – ako inak – v ekonomike. Je zrejmé, že sociálna demokracia stratila svojich voličov práve pre svoj odklon od tradičných socialistických hodnôt v ekonomike a sociálnej oblasti. A pritom týchto voličov nikdy nemohla osloviť postmodernými témami. Na to ich ešte nestihla „prevychovať“. Možno teda svojím odklonom od politiky sociálneho štátu k postmoderným témam získala niekoľko percent liberálnej mestskej inteligencie, lenže 2-percentný nárast podpory medzi intelektuálmi nemohol kompenzovať 20-percentnú stratu podpory tradičného elektorátu. A tu je niekde zakopaná volebná „sekera“ západnej sociálnej demokracie. Jedna vec je obrátiť pozornosť *aj* k stredným triedam, iná vec je postaviť na nich celú svoju identitu. To si strana, ktorá vždy stála na pod-

⁵³ Tamže, s. 25 – 55.

⁵⁴ Porovnaj BLAHA, L.: Radikálna ľavica: komunistické strany v Európe. In: <http://www.akademickyrepozitar.sk/Lubos-Blaha/komunisticke-strany>.

⁵⁵ Ref. 25, s. 106 – 109.

pore nižších vrstiev, nemôže dovoliť. Čo je najdôležitejšie, odklon od sociálno-ekonomických tém k postmoderným témam mal celkom opačné následky, než aké očakávali postmodernisti: európska sociálna demokracia neohúrila robotnícku triedu svojimi nadčasovými morálnymi a humanistickými posolstvami, naopak, stratila akýkoľvek vplyv na nižšie vrstvy a tie sa vrátili k svojim konzervatívnym stereotypom. Populistická pravica tieto stereotypy ešte väčšmi vybičovala a xenofóbne predsudky mnohých ľudí z nižších vrstiev využila vo svoj prospech. Na odklon od tradičných socialistických hodnôt takto doplatili všetci vrátane postmodernistov. A teraz sa spýtajme: vyplatilo sa západnej ľavici pohrdanie svojimi voličmi?

Dostávame sa tak k jadrú sporu medzi postmodernistami a tradicionalistami, ktorý sa – ako sme už spomínali – odohráva tak v slovenskej, ako aj západnej ľavici.⁵⁶ Tento spor nie je o tom, že tu máme na jednej strane ľavicových intelektuálov, ktorí sú hlboko postmoderní, reformní a liberálni, a na druhej strane ľavicových intelektuálov, ktorí sú spiatočnícki, konzervatívni a autoritatívni. Takto by tento spor chceli vidieť postmodernisti. Pravda je, že obe strany sporu chápu význam postmoderných hodnôt, menšinových otázok či kultúrneho liberalizmu. Lídri sociálnej demokracie s tým nikdy problém nemali, na Slovensku ani nikde inde. Rozdiel je len v tom, že stratégiou postmodernistov je priamo a pojašene pretvoriť sociálnodemokratické strany na stranu menších a postmoderných hodnôt, kým stratégiou tradicionalistov je udržiavať identitu sociálnej demokracie v sociálno-ekonomických témach a kultúrno-liberálnu zložku sociálnej demokracie rozvíjať postupne, nenásilne a inteligentne. Problém však nie je iba v otázke priorit. Spor medzi postmodernistami a tradicionalistami je hlbší.

Stačí sa opäť pozrieť do histórie. V 70. a 80. rokoch sa radikálni intelektuáli v mnohých západných socialistických stranách pokúšali o prerod sociálnej demokracie na postmodernú stranu. Ako vieme dôsledkom bolo oslabenie socialistov medzi ich tradičným elektorátom a marginálne zisky medzi liberálnou mestskou inteligenciou. Trvalo dlhé roky, kým sa tí „najmilitantnejší“ postmodernisti konečne rozhodli zhmotniť svoje postoje mimo sociálnej demokracie a vďaka ich iniciatíve vznikli rôzne zelené strany, feministické hnutia a menšinové iniciatívy. Karty sa konečne odkryli. Ukázalo sa, že sociálna demokracia nie je primárne postmoderná, hoci postmoderné a liberálne hodnoty v jej programe majú významné zastúpenie. Sociálna demokracia je primárne o solidarite, spravodlivosti a ekonomických záujmoch nižších vrstiev. Postmoderné témy,

⁵⁶ Na sklonku roku 2009 sa na stránkach ľavicového týždenníka *Slovo* rozpútala diskusia o budúcnosti ľavice, ktorej vyvrcholením bol Klub Nového Slova z novembra 2009 na tému „Ľavica v 21. storočí“. Tam sa voči sebe vyhranili dva prúdy intelektuálov. Na jednej strane tí, ktorí za prioritu ľavicovej politiky považujú menšinové otázky a postmoderné hodnoty (označili sme ich názvom „postmodernisti“) a na druhej strane tí, ktorí za prioritu považujú sociálne otázky (zvykne sa používať označenie „tradičná ľavica“). Kým prvá skupina (zaraďme k nej pracovne Eduarda Chmelára a Ivana Štefunka) sa vyznačuje nekompromisnými kultúrno-liberálnymi postojmi, obhajobou menšinových práv a silným environmentálnym cítením, druhá skupina (k nej pracovne zaraďme Braňu Ondruša a autora tohto textu) hovorí v rámci ľavicového diskurzu predovšetkým o sociálnej rovnosti, solidarite, spravodlivej distribúcii a silnom sociálnom štáte. Oba tieto ideové prúdy sú v západnej ľavici zastúpené už desiatky rokov, a preto je prirodzené, že zvädzajú súboj aj v slovenskom prostredí. (Do dátumu odovzdania tohto textu sa k tejto téme objavili nasledovné články: BLAHA, E.: Fatálna kríza západnej sociálnej demokracie? In: <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18158&cislo=7/2004>; CHMELÁR, E.: Smutný príbeh slovenskej ľavice. In: <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18314>; BLAŽEKOVÁ, E.: Chlieb, ekológia, viera, práva a moc. In: <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18325>; HAJSTER, J.: K smerovaniu Smeru. In: <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18507&cislo=7/2010>; ZVRCHOVEC, M.: Radikálna ľavica XXI storočia. In: <http://www.jetotak.sk/editorial/radikalna-lavica-xxi-storocia>; BLAHA, E.: Stojím na strane ľavice, stojím na strane Smeru. In: <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18523&cislo=8/2010> a <http://www.noveslovo.sk/clanok.asp?id=18550&cislo=7/2010>).

nech sú nám akokoľvek sympatické, nie sú v sociálnej demokracii rozhodujúce pre jej identitu. Kultúrno-liberálne témy sú rozhodujúce pre postmoderné strany, a teda pre zelené strany, menšinové hnutia, radikálne liberálne subjekty a pod. Aj preto tvrdíme, že sociálna demokracia sa z krízy môže dostať iba návratom k svojim tradičným hodnotám.

Na základe vývoja európskeho sociálnodemokratického hnutia sme presvedčení, že sociálna demokracia sa musí vrátiť k ideám solidarity a sociálnej spravodlivosti. A preto musí v prvom rade „oddémonizovať“ štát a jeho úlohu v ekonomike. Štát sa totiž za posledné roky – a to nielen pre primitívnu propagandu neoliberalov, ale aj pre ideovú prázdnotu socialistov – dostal do absurdne submisívnej polohy. Na stôl by sa znova mali dostať otázky štátneho vlastníctva, ekonomickej demokracie či obmedzenia vplyvu súkromných korporácií. Skrátka, sociálna demokracia musí opätovne „repolitizovať ekonomiu“, aby sme zasa použili Žižkove slová.⁵⁷ Musí vedieť hovoriť jazykom svojich voličov, zmobilizovať ich a dať im nádej, víziu, perspektívu.

Človek by si myslel, že ekonomická kríza, ktorá naplno vypukla v roku 2008, by mala jednoznačne nahrávať ľavicu. Veď kapitalizmus má dnes najviac kritikov za posledné desaťročia. Ľudia pre liberalizáciu trhov strácajú sociálne istoty, prácu aj životnú úroveň. Neoliberalná ideológia sa konečne zrazila s realitou a pravicové strany čelia vážnej kríze identity. Lenže na Západe takýto schematizmus dávno nefunguje. Voliči totiž prestali rozlišovať pravicu a sociálnu demokraciu. Na Slovensku je v podstate jasné, kto je kto: SDKÚ-DS sú neoliberali – chcú čo najviac trhu a čo najmenej štátu, SMER-SD chce, naopak, viac sociálneho štátu a menej trhovej (ne)slobody. Aké jednoduché! Problém je, že takáto schéma už dávno neplatí na Západe. Ako asi vnímajú britskí voliči rozdiel medzi labouristami a konzervatívami? Obe strany sú neoliberalne, presadzujú voľný trh a demontujú sociálny štát. Prečo by mali dať svoj hlas Gordonovi Brownovi? Prečo by mali podporovať akože ľavicových neoliberalov, ktorí sa už vedia rozvášniť, len keď ide o menšiny? Toto západným voličom nedokázal nikto vysvetliť. A eurovoľby 2009 túto ideovú prázdnotu západnej sociálnej demokracie ukázali v plnej nahote.

Pritom je ekonomická kríza pre západnú sociálnu demokraciu ozajstnou šancou na to, aby sa konečne prebrala a začala robiť politiku pre ľudí. Mala by pochopiť, že v súčasnom systéme je už dlho niečo skazené, že sa to nezačalo súčasnou krízou, ale trvá to už desaťročia. Chudoba, frustrácia, rast sociálnej zraniteľnosti. Takto vyzerá globálny kapitalizmus pre čoraz väčšiu časť západnej spoločnosti. A vďaka kríze si možno konečne položiť otázku, ktorá – a to aj pre pasívitu európskych socialistov – bola doteraz tabu: nepotrebuje náhodou systém, v ktorom žijeme, radikálnejšie reformy? Nemáme dosť fráz o voľnom trhu a nízkych daniach? Nemáme už dosť neoliberalných receptov, ktoré celému svetu vnucujú Svetová banka a Medzinárodný menový fond? Nepotrebujeme celkom nové alternatívy, ako je korporatívny kapitalizmus?

Dnes sa hovorí o kríze dopytu, výroby, o kríze zamestnanosti. Utvára sa ilúzia, akoby bolo na svete málo zdrojov, málo príležitostí, málo financií. Pritom najväčší paradox tohto celého je, že keby sa, hypoteticky, svetový majetok rozdelil medzi obyvateľov Zeme úplne rovnomerne, každý človek by mal podľa analýz OSN k dispozícii vyše 15 000 eur. A s takýmto príjmom sa veru dá zabezpečiť dôstojný život pre každého. Nechcem tým povedať, že naším ideálom by malo byť úplne rovnaké rozdelenie zdrojov. Chcem tým len upozorniť, že problém nie je ani tak v *nedostatku zdrojov* ako skôr v ich *distribúcii*, že zopár vyvolených dnes vlastní miliardy dolárov, kým

⁵⁷ ŽIŽEK, S.: *Nepolapiteľný subjekt*. L. Marek, Chomutov 2007, s. 379. Pozri tiež Žižkove eseje v zborníku BUTLER, J. – LACLAU, E. – ŽIŽEK, S.: *Contingency, Hegemony, Universality. Contemporary Dialogues on the Left*. Verso, London, New York 2000.

polovica sveta hladuje. Toto je ozajstná katastrofa, toto je skutočná kríza. Táto kríza sa pritom týka aj Európy. Podľa štatistík za posledných 30 rokov enormne vzrástla nerovnosť v distribúcii príjmov nielen medzi bohatým severom a chudobným juhom, ale aj v rámci vyspelých spoločností severu. V tomto kontexte sa nemožno čudovať, že dokonca v štátoch Európskej únie žije takmer 60 miliónov ľudí v chudobe.⁵⁸ Neoliberáli sa môžu radosť, veď nerovnosť podľa nich prospieva spoločnosti (aby sme parafrázovali Margaret Thatcherovú). Socialisti však nemôžu jasovať. Tí by sa mali konečne prebudiť.

Vychádzame preto z presvedčenia, že aj sociálna demokracia by mala prestať zužovať celý problém s krízou na otázku produkcie, investícií, výroby, ekonomického rastu a podobne. Naopak, musí sa začať opäť principiálne zaoberať tým, čo by malo byť ideovým základom každej sociálnej demokracie – otázkou redistribúcie. Peňazí je dosť, len sú zle rozdelené. Samozrejme, ak by došlo k radikálnej redistribúcii, tí bohatší by sa museli uskromniť, ale každý by žil dôstojne. Ak by sa teda náhodou sociálna demokracia chcela vrátiť k politike sociálnej spravodlivosti a solidarity, globálna kríza jej ponúka jedinečný nástroj na radikálne zmeny: je nevyhnutné začať sa baviť o redistribúcii. A nielen o nej. Treba sa vrátiť aj k otázke spoločenskej kontroly investičných tokov, k otázkam štátneho vlastníctva a výrobnjej samosprávy. Inak bude štát večným rukojemníkom korporácií a nič na tom nezmenia ani tie najlepšie úmysly ľavicových politikov.

Veď kríza môže trvať roky. A čo budú európske krajiny robiť? Dokedy si vystačia s rozpočtovými redukciami, šetrením, deficitom? Dokedy budú trpieť znášať vydieranie nadnárodným kapitálom, ktorý sa môže zakaždým vyhrážať presunom investícií do inej krajiny? Tradičné nástroje zmiešanej ekonomiky dlhodobo veľa nepomôžu. Je potrebné zmeniť celú filozofiu, celý systém. Buď radikálnu prestavbu systému zmanažujú demokratické vlády, alebo sa k moci zasa dostanú extrémisti, či už pravicoví, alebo ľavicoví, a zopakuje sa scenár z 30. rokov – k moci sa dostanú nový Hitler alebo nový Stalin.

Skrátka, európska sociálna demokracia musí opätovne premyslieť schizmy, ktoré ju postihli v minulom storočí. Musí sa znova nájsť. Trvalo necelých 80 rokov, aby sa z jednotnej a radikálnej robotníckej strany premenila na postmoderný neoliberalný zhuk rôznych záujmových skupín. A ak to preženieme, môžeme skonštatovať ešte smutnejší fakt: trvalo len dvesto rokov, kým sa vyčerpali veľké osvietenské ideály a hodnoty. Od roku 1789, keď vypukla Veľká francúzska revolúcia s nezabudnuteľným krédom „sloboda, rovnosť, bratstvo“ a dala základ veľkým ideológiám liberalizmu, konzervativizmu a socializmu, do roku 1989, keď sa rozpadol sovietsky systém, vo svete pretrvával politický súboj medzi rôznymi univerzalistickými svetonázormi. Pretrvával boj o hodnoty a lepší svet. V roku 1989 sa celý tento osvietenský koncept rozpadol, a to nielen na ľavej, ale aj na pravej strane politického spektra. Darmo Francis Fukuyama skladal oslavné „piesne“ o konečnom historickom víťazstve liberálnej demokracie. V roku 1989 v boji padol nielen socializmus, ale aj liberalizmus. Zostala ideová a hodnotová prázdnota, ktorá najväčšmi vyhovuje vlastníkom nadnárodných korporácií a manažérom veľkých firiem. Hodnotové spory nahradil bezmyšlienkovitý konzum. A politika sa príliš ľahko prispôsobila. Žiaľ, aj tá ľavicová...

⁵⁸ Ref. 22, s. 465.

4. Namiesto záveru: Ľavica, spamätaj sa!

Ako sme sa v tejto krátkej štúdií usilovali ukázať, sociálna demokracia by si mala znovu uvedomiť, že základom ľavicového myslenia nie sú otázky sexuálnych a národnostných menšín, aj keď ide o dôležité témy. Základom ľavicového myslenia je otázka sociálnej spravodlivosti. Je tragédia, že v dnešnej postmodernej dobe ľavica rezignovala na akýkoľvek veľký projekt premeny spoločnosti. Možnože „veľké príbehy“ minulosti utrpeli ťažké údery nato, ako fatálne zlyhal projekt sovietskeho komunizmu. Ale vzdať sa osvietenských hodnôt a nahradiť ich nesúrodou postmodernou kritikou banálnych prejavov kapitalizmu, to nie je cesta do budúcnosti. Toto je cesta na „smetisko dejín“. Postmoderná filozofia rozbíja všetky systémy a osvietenské sny, snažiac sa seba samu predstavovať ako ľavicovú teóriu, no zabúda, že tým neotvára priestor na otvorené myslenie, ale stratu hodnôt. Výsledkom nebude kritický skeptik, ale ľahostajný nihilista. Ako výstižne píše W. Thompson: „*Ak si myslíte, že problémom je osvietenstvo, potom počkajte, až zakúsíte tmárstvo.*“⁵⁹

Ľavica dnes, jednoducho, potrebuje pevnú pôdu pod nohami, a nie postmoderný relativizmus. Potrebuje vrátiť sa späť na zem – k ľuďom a k ich sociálnej a ekonomickej situácii. To si uvedomujú dokonca aj filozofi, ktorí patria medzi ikony postmodernizmu. Fakt, že ľavica prestala byť nositeľom alternatívy ku globálnemu kapitalizmu, je napríklad podľa Richarda Rortyho jednou z najväčších katastrof 20. storočia. Rorty zároveň ostro vystupuje proti súčasnému úsiliu tzv. kultúrnej ľavice, ktorá podľa neho vyčerpáva svoju energiu pri zdôrazňovaní rovnosti pohlaví a slobody sexuálnej orientácie namiesto toho, aby sa venovala mizériám plynúcim z kapitalistickej mašinérie. Rorty rovnako rázne odmieta domnienku, že sociálno-ekonomická problematika prestáva byť pre ľavicu témou. Ako píše: „*Mali by sme si byť vedomí toho, že uplynulých sto rokov našej národnej histórie je svedectvom brutálneho zápasu medzi korporáciami a robotníkmi, že tento boj stále pokračuje a že korporácie víťazia... Táto situácia vyhovuje jednému percentu Američanov, ktorí vlastnia štyridsať percent nášho národného bohatstva. Je však čoraz menej dôvodov si myslieť, že čo je dobré pre General Motors či Microsoft, je dobré pre Ameriku.*“⁶⁰

Bude to znieť možno trochu provokatívne, ale azda by sa západní sociálni demokrati mohli občas ukázať na nejakom alterglobalistickom pochode a porozprávať sa s radikálnymi aktivistami o tom, čo dnes trápi bežných ľudí. Tí už totiž pochopili, že problém nie je v politike korektnosti. Pekné svedectvo na túto tému ponúka Naomi Kleinová. Ako už v roku 2002 napísala, „*ešte pred piatimi rokmi sa študentská politika točila predovšetkým okolo problémov diskriminácie a identity – či už rasy, pohlavia, alebo sexuálnej orientácie – viedli sme ‚vojny za politickú korektnosť‘. Teraz sa záujem študentov rozšíril o vplyv veľkých firiem a práva pracujúcich a opiera sa o celkom slušne rozvinutú analýzu zákonitostí globálnej ekonomiky*“⁶¹. Prečo? Kleinová to pomenúva presne: „*V kontexte postupujúcej globalizácie vyzerali úspechy hnutia za politickú korektnosť ako presuny nábytku v horiacom dome. Áno, v televízii sa objavuje viacej sitcomov, v ktorých vystupujú príslušníci etnických menšín a dokonca pribudlo aj čiernych vyšších úradníkov, ale sebelepešia kultúrna osveta, ktorú tieto víťazstvá priniesli, nezabránila nárastu počtu*

⁵⁹ Ref. 10, s. 229.

⁶⁰ HAUER, T.: Zpět k beztržní společnosti? Poznámky k Rortyho politické vizi. In: *FILIZOFIA* 2/2002, s. 84. Pozri ďalej tamže, s. 84 – 85.

⁶¹ KLEINOVÁ, N.: Bez loga. Argo, Praha 2005, s. XXI.

*obyvateľov žijúcich pod hranicou chudoby ani rozširovaní radov bezdomovcov, ktorých množstvo presahuje v mnohých severoamerických mestských aglomeráciách kritickú hranicu.*⁶²

Zdá sa, že tu niekde leží aj problém európskej sociálnej demokracie. Kým sa bude utápať v postmoderných témach a nevráti sa k hľadaniu radikálnej sociálno-ekonomickej vízie, utrpí ešte veľa takých porážok ako 7. júna 2009. Pretože voliči už západných socialistov preukli. Ako vraví Kleinová, oni len presúvajú nábytok v horiacom dome. Pritom hasiaci prístroj je naporúdzi: skrýva sa v návrate k tradičným ľavicovým hodnotám, hľadaniu radikálnej sociálno-ekonomickej alternatívy, v návrate k projektu demokratického socializmu.

Ľavica síce môže dočasne kapitalizmus akceptovať a usilovať sa ho „sociálne“ zlepšiť, ale ak z tohto taktického kroku chce spraviť svoj nový strategický cieľ, voliči jej to nikdy neodpustia. Následky vidíme už dnes. Ľavica sa musí znova nájsť. A úspešná bude len vtedy, keď začne znova brániť bežných ľudí proti trhu a korporáciám. K systému nemôže byť afirmatívna, ale prudko alternatívna. Skrátka, ľavica bude buď aspoň latentne antikapitalistická, alebo – nebude.

⁶² Tamže, s. 125.